

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Katedra sociologie
Sociologicko – ekonomická studia

Bakalářská práce

Kateřina Horová
Percepce finančních rizik
Perception of financial risk

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucí mé práce, Evě Richter, která mi byla během celého průběhu mé bakalářské práce velice nápomocna. Děkuji za její cenné rady, laskavý přístup a velkou ochotu mi s čímkoliv pomoci. Dále bych chtěla poděkovat výzkumné agentuře Behavio Labs, díky které jsem mohla získat data pro mou bakalářskou práci a děkuji zejména Lence Chudomelové za spolupráci při realizaci dotazníkového šetření. A v poslední řadě bych chtěla poděkovat mým blízkým a rodině, kteří mě při psaní práce podpořili.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6. května 2020

Kateřina Horová

Abstrakt:

Bakalářská práce se týká percepce finančních rizik, konkrétně percepce rizika při zadlužování se. V práci jsou využívána data z online panelu od Behavio Labs s cílem zjistit, zda občané České republiky vnímají braní si bankovních či nebankovních půjček nebo více půjček najednou jako rizikové či nikoliv a jaké sociodemografické proměnné souvisí s percepcí rizika zadlužování. Jako nezávislé proměnné jsou analyzovány proměnné pohlaví, věk, vzdělání, příjem, počet dětí, rodinný stav, kraj či spokojenost s penězi (měřící spokojenost s finanční situací). Metodologie je založena na popisných statistikách, kontingenčních tabulkách, pořadových korelacích a neparametrickém Kruskal-Wallisově testu. Práce ukazuje, že občané České republiky vnímají obecně braní si půjček jako rizikové. Z důvodu velice šikmého rozdělení všech závislých proměnných měřících percepci rizika různých typů půjček pak nebylo odhaleno příliš mnoho statisticky významných vztahů. Nejsilnější vztah, který byl prokázán, byla souvislost mezi percepcí rizika bankovní půjčky a vzděláním a také příjmem.

Klíčová slova:

Percepce rizika, zadlužování, finanční rizika, tolerance rizika, bankovní půjčky, nebankovní půjčky

Abstract:

The thesis is concerned with the perception of financial risks, concretely the perception of the risk of indebtedness. In the theme are used data from an online panel from Behavio Labs in order to find out whether the citizens of the Czech Republic perceive taking bank or non-bank loans, eventually more loans simultaneously, as risky or not and which socio-demographic variables are related to the perception of the risk of indebtedness. As independent variables are analysed variables gender, age, education, income, number of kids, marital status, region, or money satisfaction. The methodological framework is based on descriptive statistics, contingency tables, serial correlations, and the non-parametric Kruskal-Wallis test. The thesis reveals that citizens of the Czech Republic in general perceive taking loans as risky. Because of the very oblique distribution for all dependent variables measuring risk perception of different types of loans, not too many statistically significant relationships were revealed. The strongest relationship that was shown was the dependence between risk perception of bank loans and education, as well as income.

Key words:

Risk perception, indebtedness, financial risks, risk tolerance, bank loans, non-bank loans

Obsah

1 Úvod	8
2 Přehled literatury	10
2.1 Zadluženost	10
2.1.1 Na co si lidé nejčastěji půjčují.....	10
2.1.2 Finanční rezerva	11
2.2 Riziko	12
2.2.1 Rizika bankovních půjček.....	12
2.3 Půjčky.....	13
2.3.1 Půjčka (zápůjčka) vs. úvěr.....	13
2.3.2 Typy půjček dle poskytovatele	13
2.4 Percepce rizika.....	13
2.4.1 Proměnné ovlivňující percepce rizika zadlužování.....	14
2.5 Hypotézy.....	20
3 Metodologie	21
3.1 Data	21
3.2 Proměnné	21
3.2.1 Závislé proměnné	21
3.2.2 Nezávislé proměnné	21
3.2.3 Další analyzované proměnné	23
3.3 Analýzy.....	24
4 Výsledky.....	25
4.1 Percepce rizika při braní si bankovní půjčky.....	25
4.2 Percepce rizika při braní si nebankovní půjčky.....	28
4.3 Percepce rizika při braní si více půjček.....	29
4.4 Typy půjček, které si respondenti vzali	30
4.5 Obavy z neschopnosti splácení půjček	34
4.6 S kým se respondenti baví o svých půjčkách.....	35
4.7 Půjčky online a v kamenných pobočkách	36
5 Diskuse.....	37
6 Závěr	40
Seznam použité literatury	42
Seznam použitých dat	45

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Na co si lidé v posledních 10 letech půjčili (% , n=1087)	11
Tabulka 2: Absolutní a procentuální rozložení nezávislých proměnných (n=600)	22
Tabulka 3: Další analyzované proměnné	23
Tabulka 4: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a vzdělání (% , n=600)	26
Tabulka 5: Kontingenční tabulka vztahu životní úrovně a schopnosti respondenta splácet půjčky (% , n=445)	26
Tabulka 6: Kontingenční tabulka vztahu vzdělání a schopnosti respondenta splácet půjčky (% , n=448)	27
Tabulka 7: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a příjmu (% , n=600)	27
Tabulka 8: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a věku (% , n=600)	28
Tabulka 9: Kontingenční tabulka vztahu rizika nebankovní půjčky a počtu dětí (% , n=571)	29
Tabulka 10: Kontingenční tabulka vztahu rizika nebankovní půjčky a spokojenosti s penězi (% , n=571)	29
Tabulka 11: Kontingenční tabulka vztahu rizika více půjček a věku (% , n=600)	30
Tabulka 12: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a zkušeností se spotřebitelským úvěrem (% , n=600)	33
Graf 1: Procentuální rozložení vnímání rizika (n=600)	25
Graf 2: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech (n=600)	32
Graf 3: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech dle vzdělání (n=600)	32
Graf 4: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech dle příjmu (n=600)	32
Graf 5: Procentuální zastoupení domácností a jednotlivců, kteří splácí nějaké půjčky či úvěry (srovnání v průběhu let)	34
Graf 6: Procentuální zastoupení domácností a jednotlivců, kteří splácí následující půjčky či úvěry (srovnání v průběhu let)	34
Graf 7: Obavy z neschopnosti splácení půjček (n=600)	35
Graf 8: Obavy z neschopnosti splácení půjček dle věku (n=600)	35
Graf 9: S kým se respondenti baví o svých půjčkách (n=343)	36
Graf 10: Postoje ke sjednávání půjček online a v kamenné pobočce (n=600)	36

1 Úvod

V dnešní době je běžné půjčovat si prakticky na vše. Téměř každý druhý obyvatel České republiky již má zkušenost s půjčkami (Tuček, 2019a) a konkrétně v České republice už můžeme považovat braní si půjček či úvěrů za velký fenomén. Obyvatelé České republiky na tom v oblasti zadlužování nejsou oproti ostatním státům tak špatně - Českou republiku můžeme v oblasti zadlužení domácností zařadit mezi nejméně zadlužené země Evropy (Bureš, 2017). I přes to ale z průzkumu zaměřeného na postoje a chování obyvatel v souvislosti s nákupem na úvěr a splátky (realizovaného pro Českou bankovní asociaci (ČBA) od agentury SC&C) z roku 2019 vyplývá, že každý třetí Čech (33 %) se zadlužuje rizikově. Obyvatelé České republiky si uvědomují, že půjčovat si peníze či pořizovat si věci na dluh je rizikové. I přes to si ale spousta lidí a domácností peníze stále půjčuje, a to i když to není příliš nutné. Otázkou však zůstává, zda lidé vnímají obecně zadlužování se, a to braní si bankovních či nebankovních půjček nebo dokonce více půjček najednou, jako rizikové. Existuje totiž mnoho věcí a situací, které toto vnímání ovlivňují.

Mnoho článků a studií ukazuje, že ženy vnímají větší míru rizika než muži (např. Slovic, 1997; Byrnes, Miller a Schafer, 1999 či Grable, 2000). A možná i z toho důvodu si „*muži půjčují častěji než ženy*“ (ČTK, 2016). Jelikož na rozdíl od žen nevnímají všechna rizika, které to může přinášet, jako tak velká. Percepce rizika se může lišit na základě různých proměnných. Já se v mé práci zaměřím převážně na proměnné demografické, kdy budu vycházet z různých článků zaměřených na percepci rizika, toleranci finančních rizik či averzi k riziku. Protože jak uvádí i Slovic (1999), demografické proměnné jsou jedním z nejdůležitějších determinantů vnímání rizika. Kromě pohlaví nejčastěji tyto práce dokazují to, že percepce rizika či tolerance rizika se může lišit na základě věku (Hallahan et.al. ,2003; Jianakoplos a Bernasek, 2006; Wang a Hanna, 1998 a další), vzdělání (Grable,2000 či Sung a Hanna, 1996) nebo příjmu (Hallahan et. al., 2004; Grable, 2000; Jianakoplos a Bernasek,1998).

V mé práci tedy zjišťuji, jaké sociodemografické proměnné nejvíce ovlivňují percepci rizika při zadlužování, a to na základě výsledků z jichž existujících studií. Neexistuje však příliš studií či výzkumů, které by se zabývaly přímo percepcí rizik při zadlužování. Při zkoumání finančních rizik se většina prací zabývá spíše tolerancí rizika či averzí k riziku. Proto se pokusím ty nejčastější proměnné, které mohou ovlivňovat percepci rizika, aplikovat přímo do mé výzkumné části a potvrdit si tak nebo naopak vyvrátit, že tyto proměnné ovlivňují českou populaci při percepci rizika zadlužování, a to ať už se jedná o percepci rizika při braní si bankovních, nebankovních půjček nebo více půjček najednou. Data, která využívám v empirické části mé práce, pochází primárně z online panelu realizovaného výzkumnou agenturou Behavio Labs. Otázky v panelu byly zaměřeny na finanční rizika a odpovědi byly sesbírány začátkem února 2020. Dále také analyzuji data získaná Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) z šetření z let 2010 až 2019 z pravidelných každoročních výzkumů „Naše společnost“.

Cílem této práce je proto využít data z online panelu od Behavio Labs a zjistit tak, zda občané České republiky vnímají braní si bankovních či nebankovních půjček jako rizikové či nikoliv a dále zjistit, jaké sociodemografické proměnné toto vnímání nejvíce ovlivňují. Některé články také dokazují i spojitost investování peněz a toleranci rizika či averzi k riziku, která se může lišit na základě různých proměnných. Já budu v mé práci zjišťovat, zda zkušenost s braním si různých typů půjček může také ovlivňovat percepci rizika při zadlužování se.

V mé bakalářské práci a při konstrukci otázek budu vycházet hlavně z psychometrického paradigmatu, které vzniklo v průběhu 70. let v okolí výzkumníků jako je Fischhoff, Slovic a Lichtensteinová (Fischhoff et al., 1978), kdy autoři navázali na článek Starra (1969) s názvem: „How safe is safe enough?“ Vytvořili tak jedinečnou metodu, která zkoumá to, jak jednotlivci vnímají rizika (Breakwell, 2015).

V práci se nejdříve podívám na problematiku zadlužování české populace, stručně shrnu, jaké druhy rizik mohou existovat a pak také popíšu základní druhy úvěrů. V mé výzkumné části se totiž věnuji nejen otázce na percepci rizika při zadlužování, ale také zjišťuji, jaké typy půjček a úvěrů si respondenti v posledních 5 letech vzali a zda se tyto typy půjček liší například na základě vzdělání či příjmu. Je proto záhodné druhy půjček a úvěrů stručně popsat. A v neposlední řadě se budu zabývat různými články a studiemi, které se zabývají percepcí rizika, tolerancí rizika či averzí rizika. Na základě výsledků z těchto prací pak použiji v mé výzkumné části ty sociodemografické proměnné, které by mohly ovlivňovat percepci rizika při zadlužování se. Tyto výsledky dám také do spojitosti s typy půjček, které si respondenti sjednali a zda se liší obavy z nemožnosti splácení půjček například na základě věku.

2 Přehled literatury

2.1 Zadluženost

Pokud mluvíme o vnímání rizika při zadlužování, tedy situaci, kdy si lidé berou půjčky, je záhodné také vědět, na co si lidé půjčují nejvíce a co s fenoménem zadlužování souvisí. Zadluženost už je v dnešní době brána jako přirozená věc a „do určité míry normální a žádaný jev současné ekonomiky států po celém světě“ (Centrum politických analýz, 2007, s.4). A pokud jedinec nemá žádné problémy s tím, aby půjčku splácel, je vše v naprostém pořádku. Něco jiného však je, pokud dojde k takzvané předluženosti. „Předlužení je nesplnění platebních povinností dlužníka, spěje k jeho ekonomické a psychosociální destabilizaci a jedná se o dlouhodobě trvající proces, který prochází určitým vývojem a spěje k soukromému bankrotu“ (Centrum politických analýz, 2007, s.4). Se zadlužováním a předlužováním souvisí často to, jaké mají jedinci vzdělání, příjem či jakou mají životní úroveň (CVVM, 2019). A i typy půjček, které si jedinci berou, se pak mohou lišit na základě těchto faktorů.

2.1.1 Na co si lidé nejčastěji půjčují

V rámci lednového šetření roku 2019 Centrum pro výzkum veřejného mínění zjišťovalo, na co si lidé půjčili, co v současnosti splácejí, a jak snadno. Podrobněji se těmto datům budu věnovat v mé výzkumné části, je ale důležité je zmínit i na začátku práce pro vymezení předmětu zkoumání. V tomto šetření většina respondentů uvedla, že si nejčastěji půjčovali peníze na spotřební zboží, na bydlení a na auto. Za spotřební zboží se nejčastěji zadlužují respondenti a domácnosti spíše s nižším příjmem a nižším vzděláním, kteří také častěji uváděli, že mají špatnou životní úroveň a oproti ostatním respondentům mají také nižší finanční rezervu.

Na co si respondenti v posledních letech půjčili je podrobněji vidět v tabulce č. 1. Rozdíly v tom, do jaké míry si lidé půjčují, byly nejvíce podmíněné hlavně věkem, vzděláním a životní úrovní domácnosti. Na bydlení si nejvíce půjčili lidé v rozmezí věku 30-44 let (42 %), lidé v rozmezí 20-29 let v 30 % a respondenti kohorty 40-59 let v 32 %. Respondenti ve věku 15-19 let a 60+ si půjčují na bydlení nejméně, a to v rozmezí okolo 10 %. Dosažené vzdělání se pak nejvíce lišilo v půjčkách na spotřební zboží, kdy 32 % respondentů s vyučením uvedlo, že v posledních 10 letech takovou půjčku uzavřeli. U vysokoškolsky vzdělaných to pak bylo jen 15 % (Tuček, 2019a).

Respondenti, kteří uvedli dobrou životní úroveň jejich domácnosti, si daleko častěji půjčují na pořízení bydlení než respondenti, kteří uvedli špatnou úroveň jejich domácnosti. Konkrétně tento rozdíl činil 28 % ku 19 %. U půjček na spotřební zboží pak došlo k opačné situaci, kdy si půjčilo 46 % domácností se špatnou životní úrovní a 18 % domácností s dobrou životní úrovní. Je zde tedy podložen fakt, že domácnosti, které jsou na tom v životní situaci hůře si v mnoha případech častěji půjčují na nějaké spotřební zboží, jako je například jídlo či domácí spotřebiče, než na to, aby si pořizovali lepší bydlení (což může také souviset s tím, že na půjčky na bydlení, jako je například hypotéka, finančně nedosáhnou). Dost často se tak lidé bohužel dostávají do situace, kdy musí žít od výplaty k výplatě a do toho splácejí dluhy, které mají. A jak bylo uvedeno i v následujícím šetření, častěji se pak zadlužují lidé s nižším vzděláním, které jim pak také nemusí přinést tak dobrou životní situaci (Tuček, 2019a).

Tabulka 1: Na co si lidé v posledních 10 letech půjčili (% , n=1087)

Na co si lidé půjčili	%
na spotřební zboží	27
na bydlení	27
na auto	18
na podnikání	4
na dovolenou	3
na vánoční dárky	3
na studium	2

Zdroj: CVVM, 2019/1, kvótní výběr

A i když je zadlužování se už běžnou věcí a má s tím zkušenost více než každý druhý obyvatel (60 %) České republiky (ČBA, 2019a), ne všichni si pak bohužel uvědomují, jaká všechna rizika zadlužování se přináší. A to ať už se jedná o poskytnutí půjčky od bankovní či nebankovní instituce. A jak vyplývá z šetření od Centra pro výzkum veřejného mínění (Tuček, 2019b), dvě třetiny dotazovaných (65 %) hodnotilo míru zadlužení běžných občanů České republiky jako vysokou. Centrum pro výzkum veřejného mínění také v roce 2018 provedlo šetření, kde 87 % dotazovaných potvrdilo, že půjčovat si peníze či pořizovat si věci na dluh je vždy rizikem, avšak 82 % uvedlo, že půjčování si peněz a pořizování si věcí na dluh je přirozenou součástí života. I přes to, že pouze 30 % dotazovaných souhlasilo s výrokem, že půjčovat si peníze se vyplatí, 42 % respondentů pak přiznalo, že oni sami či jejich domácnost mají nějakou půjčku. Což také potvrzují údaje z průzkumu pro Českou bankovní asociaci. Výrok o správnosti či nesprávnosti půjčování si peněz nebo pořizování věcí na dluh pak v šetření dělí respondenty na dvě poloviny. 45 % respondentů souhlasí s tím, že půjčovat si peníze je nesprávné a 51 % respondentů pak uvedlo, že s tímto výrokem nesouhlasí (Tuček, 2018).

2.1.2 Finanční rezerva

Aby nedošlo k zadlužení nebo dokonce předlužení jedince či domácnosti, je také důležité vytvářet si finanční rezervu na nečekané výdaje. A to z toho důvodu, aby pak nenastaly nenadálé situace, které by domácnosti či jednotlivce, jak už je zmíněno výše, donutily se zadlužit nebo by jim naopak současné půjčky nedovolily splácet. A jak potvrzuje šetření od CVVM z roku 2018, toto stanovisko považuje většina obyvatel České republiky za důležité (konkrétně tak uvedlo 94 % dotazovaných). Sedm z deseti domácností si pak reálně tuto finanční rezervu vytváří. Souhlas s tím, že je důležité si vytvářet finanční rezervu pak stoupá s věkem (Tuček, 2018).

Podle České bankovní asociace (2019c) si naprostá většina Čechů odkládá ze své výplaty alespoň malou částku peněz. Nejčastěji se tak jedná o částku mezi tisícem a pěti sty korunami. Podstatnou informací je však také to, jak dlouho by jedinci či domácnosti s našetřenými penězi vydrželi, pokud by například přestali pracovat a došlo by tak k náhlému výpadku příjmů. Pětina dotazovaných totiž přiznala, že by s jejich finanční rezervou vyžila maximálně měsíc, dalších 29 % respondentů by pak vyžilo zhruba tři měsíce. Jak uvádí Brychová ve zprávě pro ČBA (2019c), většina odborníků doporučuje si vytvořit finanční rezervu alespoň na 6 měsíců, takovou rezervu si však vytváří jen 23 % dotazovaných. Půl roku je podle Brychové pro ČBA (2019c) „zpravidla dostatečná doba proto, abychom se v případě nové situace, úrazu, ztráty zaměstnání atp. rozkouskali a nebyli nuceni činit pod tlakem žádná unáhlená rozhodnutí.“ Jelikož nedostatečná finanční rezerva nás může vést například k tomu, že se zadlužíme. Finančními riziky, která jsou spojené s půjčkami se však budu zabývat podrobněji až v další části mé práce.

2.2 Riziko

Pojem riziko už se v dnešní době objevuje všude kolem nás, nachází se v každodenním životě jednotlivců a za rizikové můžeme považovat téměř vše. Ať už se jedná například o přecházení přes přechod, jízdu automobilem, kouření anebo půjčování si peněz. Riziko se stalo velmi důležitým konceptem v druhé polovině 20. století a můžeme ho považovat za pojem nejistoty (Kyselá, 2013).

Existuje mnoho různých definic, které se snaží vysvětlit pojem riziko. Ve většině definic však můžeme najít sdílenou představu o předvídání budoucnosti či nejistých výsledcích (Joffe, 2003). Obecně můžeme považovat riziko jako: „*nebezpečí z budoucích škod*“ (Douglas, 1994, s. 40) či „*pravděpodobnost neočekávaného důsledku určitého rozhodnutí, akce nebo události*“ (Vlachý, 2006, s. 11). Přístup k rizikům je vždy dán na základě subjektivního vnímání jejich míry a subjektivního vnímání jejich případných důsledků. Což má také za následek, že pokud chceme nějaké riziko zkoumat, narazíme na to, že ho nelze zkoumat přímo, ale můžeme pozorovat jen jeho potenciální důsledky (Vlachý, 2006). Pokud bychom to tedy pak chtěli vztáhnout na rizika spojená se zadlužováním, můžeme pozorovat, jaké důsledky by mělo rozhodnutí člověka, který by se například rozhodl vzít si další půjčku, když už jednu má.

2.2.1 Rizika bankovních půjček

Rizika bankovních půjček můžeme dělit na 3 různé, podle toho, z jaké strany se na rizika díváme. Můžeme je dělit na rizika banky (většinou obecně označovaná jako finanční rizika), rizika vkladatele a rizika dlužníka (Fitzsimmons, 2017). V mé práci se věnuji vnímání rizika převážně ze strany dlužníka, rizika banky a rizika vkladatele nejsou pro tuto práci důležitá, proto se jimi dále zabývat nebudu.

Rizika dlužníka jsou relevantní vzhledem ke každé osobě, která si vzala půjčku, jelikož každý má vlastní sadu rizik, které jsou pro něj prioritní. Za největší riziko dlužníka pak můžeme považovat to, že dlužník nebude způsobilý k tomu, aby mohl půjčku dále splácet (Fitzsimmons, 2017). Tato rizika jsou většinou spojená se ztrátou příjmů. Jak už bylo předesláno dříve, je velmi důležité si vytvářet finanční rezervu na nečekané výdaje. A to z toho důvodu, abychom se vyvarovali finančním rizikům, která nám nedovolí dále splácet půjčky, které máme. Mezi nejčastější rizika spojená se ztrátou příjmů patří nemoc nebo ztráta práce, úmrtí a invalidita (Syrový a Tyl, 2014). Mohli bychom sem také zařadit rozchod s partnerem. Podle výzkumu od ČBA z roku 2019 to za riziko považuje pouhých 7 % dotazovaných. A to i přes to, že právě rozchod s partnerem je velmi častý problém, se kterým se dlužníci potýkají a následně se s tím pak obracejí na banku (ČBA, 2019b).

Pokud člověka postihne pracovní neschopnost, přijde sice o výplatu, ale bude pobírat alespoň nemocenskou. V případě, že po roce strávené na nemocenské není možný návrat do zaměstnání, může být také posudkovým lékařem rozhodnuto o uznání invalidity. Invalidita, stejně jako dlouhodobá nemoc, však může přinášet i další výdaje spojené například s léčbou či placením léků. Bývá proto také jedním z častých důvodů toho, proč se lidé zadlužují. Je také o dost větším rizikem než například úmrtí jednoho ze spoludlužníků (například i živitele rodiny), protože úmrtí s sebou ve většině případů přináší pokles běžných výdajů, které domácnost má a invalidita spíše jejich nárůst. Ztráta práce či rozchod s partnerem jsou však také velmi závažným rizikem (Syrový a Tyl, 2014). V části mého výzkumu se budu touto otázkou zabývat a pokusím se zjistit, jakých důvodů, které by jim bránily půjčky splácet, se občané České republiky obávají nejvíce.

2.3 Půjčky

2.3.1 Půjčka (zápůjčka) vs. úvěr

Důležité také je v této části rozlišit půjčku (nyní používáno zápůjčka) a úvěr. Z hlediska člověka, který si jde do banky půjčit peníze, není mezi půjčkou a úvěrem téměř žádný rozdíl. V obou případech dojde k poskytnutí peněžních prostředků a vznikne tak úrok, což je domluvená odměna za půjčení peněz (MONETA Money Bank, b.r.). Pojmy úvěr a půjčka se běžně zaměňují a lidé tyto pojmy moc nerozlišují, častěji se však používá slovo půjčka než úvěr či zápůjčka. Tyto pojmy se především rozlišují z právního hlediska, já v mé práci ale pracuji spíše s laickým pojetím půjček a úvěrů. Mezi hlavní rozdíly mezi půjčkou (zápůjčkou) a úvěrem patří to, že úvěr může poskytnout jen subjekt s podnikatelským oprávněním a půjčku může poskytnout téměř kdokoli. Dále, že předmětem úvěru jsou vždy peníze a u zápůjčky může jít i o jiné zastupitelné věci. Úvěr bývá vždy úročený, zápůjčka může být ale jak bezúročná, tak úročná. Smlouva o úvěru je konsenzuální, to znamená, že vzniká již jejím uzavřením a smlouva o zápůjčce je reálná, vzniká tedy až fyzickým předáním věci vydlužiteli. Zápůjčka může být jak peněžité, tak nepeněžité, kdy při nepeněžité zápůjčce se vrací stejná věc, která byla dána zápůjčkou a nezáleží na tom, jestli se její cena mezitím změnila. V bankovníctví jsou předmětem zápůjčky jediné peníze, a proto se budu v mé práci nadále věnovat jen peněžité zápůjčce. Úvěry pak můžeme rozdělovat na 2 základní druhy, a to obchodní a finanční. Já se v mé práci zabývám jen úvěry finančními, což je dočasné půjčení finančních prostředků. Finanční úvěr může být jak smlouva o úvěru, tak smlouva o peněžité zápůjčce, což bývají ty nejčastější formy (*Oddíl 6 – Zápůjčka: Občanský zákoník – 89/2012 Sb. | Zákony.centrum.cz, 2014; Liška et. al, 2014*).

2.3.2 Typy půjček dle poskytovatele

V mé práci se zabývám různými druhy půjček, a to konkrétně těmi bankovními a nebankovními, což jsou v České republice dva základní typy půjček dle poskytovatele. Další z možností jsou pak půjčky soukromé, což mohou být půjčky od rodiny či přátel. V dnešní době už nejsou rozdíly mezi bankovními a nebankovními půjčkami tak markantní, jelikož dle nového zákona o spotřebitelském úvěru všichni poskytovatelé půjček musí získat licenci od České národní banky, která má nad těmito poskytovateli poté dohled (*Tomáš Nidetzký: Nebankovní poskytovatelé úvěrů musí mít nově licenci—Česká národní banka, 2017*).

Bankovní půjčky poskytují bankovní instituce a častěji je lidé využívají, pokud si chtějí půjčit větší obnos peněz (často až v řádech milionů), jako například na bydlení či auto. Oproti nebankovním půjčkám je ale jejich vyřízení často zdlouhavé a musí se dokládat spousta papírů (jako např. potvrzení o příjmech a další) (*Podnikatel.cz, 2019*). Nebankovní půjčky jsou známé hlavně díky jejich rychlému vyřízení a pokud se lidé dostanou do tíživé finanční situace, sahají právě po ní (*Finparáda, 2017*). A to i z toho důvodu, že nemusejí dokládat různá potvrzení, jak je tomu u bankovních půjček. Lidé mají ale k bankovním poskytovatelům častěji větší důvěru, a to z důvodu jejich dlouhodobé historie či tomu, že je lidé znají například díky jejich běžným účtům (*Podnikatel.cz, 2019*). Bankovní půjčky bývají také častěji levnější, jelikož nabízí nižší úrokové sazby (*Dům financí.cz, 2017*).

2.4 Percepce rizika

Než se přesuneme ke konkrétním proměnným, které percepce rizika ovlivňují, bylo by vhodné zmínit, co to vlastně percepce rizika je a jak se měří. Podle Slovice (2016, s. 281) „*důležité příspěvky pro naše současné chápání vnímání rizik pocházejí z geografie, sociologie, politických věd, antropologie a psychologie.*“ Kdy geografické výzkumy se původně orientovali na porozumění lidskému chování tváří v tvář přirozeným rizikům, ale o té doby došlo také k rozšíření o technologická rizika. Podle antropologických a sociálních studií můžeme nalézt kořeny pro vnímání a přijímání rizika v sociálních a

kulturních faktorech. Většina výzkumů se ale na percepci rizika dívá z psychologického pohledu. Ten vznikl v empirických studiích hodnotících pravděpodobnost, užitečnost a rozhodovací procesy (Slovic, 2016). Z psychologického pohledu se také na percepci rizika dívá psychometrické paradigma (Kyselá, 2013).

Psychometrické paradigma nabízí metodu, která zkoumá to, jak jednotlivci vnímají rizika (Breakwell, 2015). Podle Slovice (2016) přišel původní podnět pro psychometrické paradigma od úsilí Starra (1969), kdy se pokusil vyvinout metodu pro bilanci technologických rizik oproti přínosům a odpovědět tak na otázku: „Jak bezpečné je dostatečně bezpečné?“ („How safe is safe enough?“). Vznik pak můžeme datovat okolo 70. let, kdy vychází práce od výzkumníků jako je Fischhoff, Slovic a Lichtensteinová (Fischhoff et al., 1978). Autoři tak navázali na článek Starra (1969) a na základě studovaných devíti popisných atributů rizika rozlišili dvě dimenze, které se ukázaly jako silné prediktory kompromisu mezi přijatelným rizikem a vnímaným benefitem. Podle Slovice (1987, s. 6) pak bylo „v rámci psychometrického paradigmatu provedeno mnoho studií vyjádřených preferencí a tyto studie ukazují, že riziko je kvantifikovatelné a předvídatelné.“ Pokud chceme měřit percepci rizika, musíme použít standardizované dotazníky. Standardizované dotazníky používáme s několika bodovými škálami (nejčastěji jsou používány sedmibodové) a ty jsou ukotveny sémantickými dvojicemi (např. dobrovolný/nedobrovolný, přesně známý/neznámý či kontrolovatelný/nekontrolovatelný) (Kyselá, 2013; Fischhoff et al., 1978). Já v mé práci použiji podobné měření percepce rizika. Respondenti budou odpovídat na otázku ohledně velikosti rizika, které pro ně určitá služba představuje a k dispozici jim bude sedmibodová škála, která bude ukotvena dvojicemi žádné riziko/velké riziko.

Při popisování jednotlivých studií se zde často objeví práce, které dokazují vztah různých demografických proměnných a tolerance rizika. I když jsou tolerance rizika a vnímání rizika v mnoha ohledech podobné, je zde ale také důležité zmínit, že tolerance rizika se měří jiným způsobem než percepce rizika. Pro měření tolerance rizika se nejčastěji používá dotazník či průzkum, kdy respondenti odpovídají na otázky ohledně tolerance rizika (například na otázky ohledně investic, které v současnosti mají, kolik peněz jsou ochotni investovat či na cíle kterých chtějí v investování dosáhnout) a na základě výsledků je pak každému respondentovi přiděleno skóre tolerance rizika (zvané RTS) anebo jsou respondenti rozděleni do skupin dle tolerance rizika (rozděleno na nízká, střední a vysoká tolerance rizika) (Moreschi, 2005). Já výsledky z těchto studií využiji k tomu, abych je pak aplikovala do mé výzkumné části a pokusila se dokázat, že to platí také pro percepci finančního rizika.

Pokud bychom mluvili o toleranci finančních rizik, údaje, které jsou potřebné pro jeho výzkum pak nejčastěji pochází z průzkumů investorů či z různých souborů akcií a cenných papírů, které v současnosti investoři drží (Moreschi, 2005). Toleranci finančního rizika může definovat jako: „maximální míru nejistoty, kterou je někdo ochotný přijmout při finančním rozhodnutí a zasahuje do téměř každé části ekonomického a sociálního života“ (Grable, 2000, s. 625).

2.4.1 Proměnné ovlivňující percepci rizika zadlužování

V mé metodologické části práce se chci zaměřit na proměnné, které nejvíce souvisí s percepcí rizika při zadlužování se. Při výběru proměnných tak budu čerpat z již dostupných zahraničních studií a výzkumů, které odhalily tuto spojitost, a to jak v oblasti percepce rizika (například i environmentální či sociální rizika) anebo například konkrétně v percepci finančních rizik či toleranci rizika a averzi k riziku. Tyto proměnné jsou pro moji práci klíčové, jelikož na základě závěrů o těchto proměnných si budu moci stanovit hypotézy a cíl práce. Nejvíce se zaměřím na demografické proměnné, protože ty se ve většině studií objevují nejčastěji. A i podle Slovice (1999) jsou demografické proměnné jedním z nejdůležitějších determinantů vnímání rizika.

2.4.1.1 Pohlaví

Pohlaví je proměnná, která se ve většině výzkumů a studií objevuje nejčastěji a také existuje nejméně studií zkoumající vliv právě pohlaví na percepci rizika či toleranci rizika. Je to logické, jelikož právě pohlaví hraje velkou roli v oblasti zadlužování či obecně hospodaření s penězi. Většina studií (např. Hallahan et al., 2003; od Hallahan et al., 2004; Charnes a Gneezy, 2012; Weber et. al., 2002 a další) dokazuje, že pohlaví má na investování, přijímání a vnímání rizik či toleranci rizika největší vliv. Jelikož ženy ve většině případů vnímají větší míru rizika než muži, anebo jsou k riziku méně tolerantní.

Jedna z velmi známých studií, která se zabývá percepcí rizika pochází od Flynn et. al. (1994). Autoři se zabývali konkrétně riziky environmentálními a sociálními a jejich výsledky pocházejí z národního průzkumu ze Spojených států amerických, kde byly skrze telefon dotazovány anglicky mluvící osoby. Autoři se v této studii snažili zjistit, zda se percepce rizika liší jak na základě pohlaví, tak na základě rasy. Riziko měřili netradičně na 4bodové škále: téměř žádné riziko, mírné riziko, střední riziko, vysoké riziko. Výsledky této studie ukázaly, že bílé ženy vnímají větší míru rizika než bílí muži, u jiných etnicit toto tvrzení potvrzeno nebylo, což však pro mojí práci není důležité, jelikož můj výzkum je zaměřen na českou populaci a získat data pro vnímání rizika z hlediska etnicity by bylo příliš obtížné.

Další práce, která byla zaměřena na percepci rizika a odhalila pohlaví jako významnou proměnnou, pochází od Finucane et al. (2000). Autoři zde využili nové údaje z národního průzkumu provedeného ve Spojených státech amerických a stejně jako předešlá studie i zde byly odpovědi od respondentů sbírány skrze telefonické rozhovory. Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jak pohlaví a rasa souvisí s řadou spíše sociopolitických faktorů než biologických. Byly zkoumány takové sociopolitické faktory, o nichž se předpokládalo, že ovlivňují vnímání rizika. A ve svém druhém cíli se autoři zaměřili na poskytnutí údajů o tom, jak lidé různých pohlaví a ras rizika vnímají. Všichni respondenti byli nejprve požádáni, aby zvážili bezpečnostní a zdravotní rizika, a to jak pro ně samotné, tak pro jejich rodinu. I zde byla použita 4bodová škála od téměř žádného rizika po vysoké riziko. Na stejné 4bodové škále pak byli respondenti požádáni o zodpovězení otázek ohledně bezpečnostních a zdravotních rizik pro americkou veřejnost jako celek. Z těchto odpovědí byl pak vypočítán obecný index vnímání rizika pro každého jednotlivého respondenta a poté byly položeny otázky týkající se potravinových rizik (zase na 4bodové škále). A nakonec byly položeny otázky týkající se účinků stigma, světonázoru, důvěry a demografie (tedy proměnné jako např. pohlaví a rasa). Při zkoumání výsledků pak byly u mužů a žen zjištěny rozdíly v odpovědích udávajících vnímání rizika jako vysoké, kdy ženy u všech položek častěji označovaly vyšší riziko než muži a jejich vnímání rizika bylo tedy procentuálně vyšší než u mužů. A i po provedení regresní analýzy bylo pohlaví označeno jako významný prediktor celkového vnímání rizika.

Weber et. al. (2002) ve své studii hodnotili rizika, která muži a ženy vnímají při chování přesahující pět různých obsahových domén (finanční, zdravotní / bezpečnostní, rekreační, etická a sociální rozhodnutí). Genderové rozdíly se nacházely ve 4 z 5 domén, kromě sociální. Data pro tuto práci byla získána pomocí papírového dotazníku, ve kterém byla respondentům představena sada 101 různých položek rizikového chování ze všech 5 domén. Výběrový soubor však nemůžeme považovat za reprezentativní, jelikož byl dotazník předložen jen vysokoškolským studentům. Pro měření percepce rizika byla sestavena škála, kde respondenti hodnotili své vnímání spojené s jednotlivým rizikovým chováním z různých domén od 1 do 5 (od vůbec ne riskantní po velmi riskantní). Kromě škály percepce rizika zde byla sestavena i škála rizikového chování, kdy respondenti hodnotili svou pravděpodobnost zapojení se do rizikových aktivit (také použita 5 bodová škála, a to od velmi nepravděpodobné do velmi pravděpodobné). Z výsledků práce pak vychází, že ženy se významně liší ve svém vnímání rizik ve všech kategoriích kromě sociálních rizik, v těchto 4 doménách tak průměrně vnímají větší riziko než muži. To stejné bylo zjištěno u škály rizikového chování, kdy se ženy oproti mužům s menší pravděpodobností zapojují do rizikových aktivit.

Podobnou studii provedli také Harris a Jenkins (2006), kteří se inspirovali výše zmíněnou studií od Webera et. al. Autoři hodnotili stejným způsobem pravděpodobnost zapojení se do různých rizikových činností, které se ale týkaly 4 domén a to hazard, zdraví, rekreace a sociální aktivity. Průzkum byl proveden také na vysokoškolských studentech a autoři došli ke stejným výsledkům jako Weber et. al. (2002), kdy u mužů byla pozorována větší pravděpodobnost zapojení se do rizikových aktivit u všech domén kromě sociální oblasti.

Jedna ze studií, kde se projevil gender jako významný ukazatel právě tolerance finančního rizika pochází od Hallahan et al. (2004). Tolerance rizika podle autorů „*odráží postoj člověka k podstupování rizik*“ (Hallahan et. al, 2004, s. 59) a pro účel této studie byla sestavena databáze, která se skládala z psychometricky odvozeného skóre tolerance finančního rizika (RTS = risk tolerance score) a demografických charakteristik pro každého jednotlivce. Databáze obsahovala informace o více jak 20 000 australských respondentech a pocházela od australské společnosti ProQuest. V rámci ProQuestu byl sestaven test psychometrického přístupu, který zahrnoval 25 otázek na základě nichž pak bylo vygenerováno standardizované skóre tolerance rizika (RTS) na stupnici od 1 do 100. Vyšší skóre znamenalo vyšší toleranci rizika. Autoři využili ve své práci model mnohonásobné regrese (metoda hierarchická), kdy největší změna v korelačním koeficientu byla spojena se zavedením proměnné gender. Pohlaví zde můžeme tedy považovat jako významný determinant tolerance rizika, jelikož ženy mají v průměru nižší toleranci rizika než muži. Koeficient determinace však dosahuje v nejvyšším případě hodnoty 0,238, což nemůžeme považovat za příliš silný model. Podobný výsledek o vlivu pohlaví na skóre tolerance rizika (RTS) ukázala i studie, kterou Hallahan et. al. provedli v roce 2003. Čtenáři časopisu Personal Invesor, na kterých byla tato studie provedena *pak „mohou představovat průřez lidí, kteří hledají informace o investování a o osobním finančním plánování, a proto je můžeme považovat za přiměřený průřez“* (Hallahan et. al., 2003, s. 486).

Se závislou proměnnou skóre tolerance rizika (RTS) pracoval také Robert W. Moreschi ve své práci z roku 2005. Jeho práce se však lišila v tom, že se nezaměřoval na vysvětlení skóre tolerance rizika, ale na schopnost jednotlivců přesně odhadnout jejich vlastní toleranci rizika (označováno SRTS = self risk tolerance score). Na základě odpovědí respondentů na předložený psychometrický dotazník pak Moreschi porovnával vypočtené skóre tolerance rizika s respondentovým vlastním odhadem skóre tolerance rizika. Účelem testu pak bylo to, zda chyba, kterou mohou respondenti při odhadu RTS udělat lze vysvětlit právě demografickými faktory. A nejvýznamnějším faktorem, který byl prokázán bylo právě pohlaví. A i zde je důležité zmínit, že koeficient determinace je velmi nízký.

To, že jsou muži tolerantnější k riziku dále dokazují například (Grable, 2000) či (Anbar a Eker, 2010). Dále budu rozebírat články zabývající se investováním anebo například podílem rizikových aktiv.

Jedna ze starších studií, kde se pohlaví projevilo jako významný ukazatel pochází z roku 1998 od autorek Jianakoplos a Bernasek. Autorky se ve své práci zabývaly averzí k riziku, kdy hlavním cílem bylo zjistit, zda ženy projevují větší averzi vůči finančním rizikům než muži. V souladu se svým předchozím výzkumem však do vzorku respondentů zahrnuly pouze domácnosti se jměním vyšším než 1000 dolarů. Averzi k riziku zkoumaly zvlášť mezi svobodnými ženami, svobodnými muži a manželskými páry. Averze pak byla měřena podle toho, jak velký podíl rizikových aktiv jednotlivec drží. Tedy čím vyšší podíl tím nižší averze k riziku. U mužů i u žen bylo pozorováno klesající průměrné relativní riziko, svobodné ženy tak ale činili oproti svobodným mužům ve větší míře. To tedy naznačuje, že svobodné ženy jsou více averzní k riziku než svobodní muži.

Alexandra Bernasek poté v roce 2001 provedla další studii společně se Stephanie Shwiff kdy zkoumaly vliv pohlaví na rozhodnutí jednotlivce ohledně způsobu investování majetku do

definovaného příspěvkového důchodu. Z výsledků jejich práce vychází, že ženy jsou kontroverznějšími investory než muži. Tato studie je tedy významná v tom, že zde byly zjištěny genderové rozdíly jako signifikantní faktor při vysvětlování individuálních investičních rozhodnutí. Při porovnávání žen a mužů došly autorky ke zjištění, že svobodné ženy jsou averznější k riziku než svobodní muži. Svobodní muži jsou tedy ochotni více investovat, a proto nejsou tak averzní k riziku jako ženy (Bernasek a Swiff, 2001).

Charness a Gneezy (2012) se ve své práci zabývali otázkou, zda jsou muži ochotnější podstoupit finanční rizika než ženy. Autoři shromáždili experimenty s jednoduchou investiční hrou, kdy většina experimentů byla navržena pro zkoumání genderových rozdílů. Údaje z experimentů jsou založeny na investičním rozhodnutí, kdy jednotlivec obdrží určitý počet dolarů a je na něm, kolik dolarů je ochoten investovat do rizikové možnosti a kolik si ponechá. Autoři si tak chtěli potvrdit obecný stereotyp toho, že ženy jsou více averzní k riziku než muži. I když se experimenty v nějakých ohledech lišily, odpověď na otázku, kterou si autoři na začátku položili však byla jasná. Z výsledků vychází, že *„ženy investují méně do rizikových aktiv než muži, a proto se jeví finančně více averzní k riziku“* (Charnes a Gneezy, 2012, s. 57).

Poslední ze studií zabývajících se právě investováním, kterou zde zmíním, pochází od Dwyer et. al. (2001). Jedním z hlavních účelů této studie bylo zjistit, zda riskantní chování investorů podílových fondů koreluje právě s pohlavím na základě údajů od téměř 2000 investorů podílových fondů. Autoři pak na základě výsledků zjistili, že ženy přijímají při investování do podílových fondů menší riziko než muži.

Často se studie zabývajících se tolerancí, averzí, přijímání či vnímání rizika snaží prokázat vztah právě s pohlavím. Z výsledků pak vychází, že ženy vnímají větší míru rizika, častěji volí méně rizikové odpovědi, jsou méně tolerantní k riziku než muži, častěji vykazují větší míru averze k riziku a nejsou ochotni přijmout tak velká rizika jako muži. Pohlaví by proto mohlo být významným prediktorem percepce rizika i v mé práci, což si budu chtít samozřejmě ověřit.

2.4.1.2 Příjem

Stejně jako gender může být i příjem jednou z významných proměnných, které ovlivňují percepci rizika. Lidé s vyšším příjmem si například mohou dovolit více riskovat a v rámci percepce rizika při braní si půjček pak nemusejí riziko považovat za tak velké z toho důvodu, že mají dostatečně vysoký příjem na to, aby byli půjčky schopni splácet. Někteří bohatí lidé však mohou být se svými penězi opatrnější a považovat tak zadlužování se jako rizikovější než lidé s nižším příjmem. Dokazují tak například následující studie, ve kterých se příjem projevil jako významný ukazatel.

V kapitole o pohlaví už byla zmíněna studie od Hallahan et. al. (2004), kde autoři zkoumali vztah mezi jednotlivými demografickými faktory a tolerancí finančních rizik. Po sesbírání dat se zde neprojevila jako významná proměnná jen pohlaví, ale také příjem. Podle odhadovaných výsledků se skóre tolerance rizika zvyšuje s příjmy, kdy vyšší úroveň příjmů je spojena s vyšším skóre tolerance finančního rizika (s výjimkou horní skupiny příjmů, která RTS neovlivňuje). Autoři provedli v roce 2003 podobnou, jen o něco méně podrobnou studii, kdy také dokázali to, že se tolerance rizika zvyšuje s příjmy. Stejně tak Grable (2000), který měřil toleranci rizika na náhodném vzorku lidí z fakulty, ve své práci zjistil, že lidé s vyšším příjmem jsou ochotni přijmout vyšší riziko a jsou tak tolerantnější k riziku. Jianakoplos a Bernasek (1998) ve své práci zjistily, že jakmile příjem u svobodných žen a svobodných mužů stoupne nad 100 000 USD, jejich averze k riziku se snižuje, jelikož drží více rizikových aktiv. Tato studie tedy dokládá to, že čím více peněz lidé mají, tím méně jsou averznější k riziku.

2.4.1.3 Věk

Podle řady studií klesá tolerance finančního rizika s rostoucím věkem (Hallahan et al. 2003; 2004; Jianakoplos a Bernasek, 2006). Wang a Hanna (1998) naopak ve své studii zjistili, že tolerance rizika se s věkem zvyšuje. Ve této práci, která byla zaměřena na vliv věku na toleranci rizika, byla tolerance rizika měřena poměrem rizikových aktiv k celkovému bohatství. A dle výsledků práce právě věk významně souvisí s celkovým podílem bohatství, které jednotlivci investují do rizikových aktiv, podíl rizikových aktiv se tedy s věkem zvyšuje, stejně jako tolerance rizika. Autoři také měřili averzi k riziku, kdy podle jejich výsledků relativní averze k riziku klesá s věkem jednotlivců.

To, že se tolerance rizika s věkem zvyšuje zjistil také Grable (2000). Ten však toleranci rizika měřil pomocí dotazníku, který sloužil k posouzení tolerance finančních rizik a tolerance rizika byla pak stanovena kombinací odpovědí na 20 situací týkajících se finančního rizika do indexu tolerance rizika. Každé odpovědi byla pak přidělena váha podle rizikovosti odpovědi, kdy vyšší váhy naznačovaly rizikovější volbu a nižší pak méně riskantní volbu (pokud byli například respondenti ochotni investovat menší množství peněz, byla to méně riskantní volba, než kdyby zvolili vyšší částku). Grable měřil přijímání rizik na náhodném vzorku lidí z fakulty, což tedy nemůžeme považovat za reprezentativní vzorek. Lze tedy očekávat, že s rostoucím věkem bude percepce rizika vyšší, závěry ale nejsou jednoznačné a toto očekávání se nemusí potvrdit.

2.4.1.4 Rodinný stav

I rodinný stav může mít vliv na percepci rizika. Může to být například způsobeno tím, jak velkou odpovědnost má samotná osoba či pár, který si může finanční odpovědnost rozdělit mezi sebe, a to díky tomu, že jako rodina mají dva příjmy (Moreschi, 2005). Výsledky různých výzkumů při dokazování toho, že rodinný stav je determinantem rizika, jsou však velice smíšené.

Dostupné informace ze studie od Hallahan et. al. (2004) naznačují, že rodinný stav ovlivňuje toleranci rizika, jelikož lidé v manželství vykazovali nižší skóre tolerance finančního rizika a single lidé jsou oproti tomu více tolerantnější k riziku. Hallahan et. al. (2003) naopak ve své studii žádný vztah mezi rodinným stavem a tolerancí rizika neprokázali, ke stejnému zjištění došli i Anbar a Eker (2010). Stejně tak Jianakoplos a Bernasek (1998) nenašli žádný významný rozdíl v averzi k riziku mezi manželskými páry a svobodnými ženami. Byla však naznačena tendence, kdy byly ženy oproti manželským párům spíše averznější k riziku. Závěry u prokázání rodinného stavu jako významného ukazatele finančního rizika ani zde nejsou jednoznačné. Spíše bych se však přikláníla k Jianakoplos a Bernasek (1998) a očekávala bych, že single lidé budou vnímat větší míru rizika než manželské páry. Toto očekávání si proto musím potvrdit.

2.4.1.5 Vzdělání

Za další významnou proměnnou můžeme považovat vzdělání. Vzdělání může jít ruku v ruce s vyšší finanční gramotností a tím pádem může být jednou z proměnných, které souvisí s percepcí rizika zadlužování se. Lidé s vyšším vzděláním pak mohou být schopni lépe posoudit výši rizika.

Při zkoumání přijímání rizika (tolerance rizika) v každodenních peněžních záležitostech a vlivu jednotlivých demografických, socioekonomických a postojových charakteristik ve své práci Grable (2000) dokázal, že vyšší úroveň vzdělání souvisí s vyšší mírou tolerance rizika. Lidé s vyšším vzděláním jsou tedy ochotni přijmout větší riziko a jsou tak tolerantnější k různým finančním rizikům. To stejné dokázali například i Sung a Hanna (1996). Ti ve své práci však zkoumali nejen individuální charakteristiky, které ovlivňují toleranci rizika, ale také různé finanční proměnné jako například neinvestiční příjmy. Z těchto zjištění tedy vyplývá, že lidé s vyšším vzděláním by pak měli vnímat menší

riziko než lidé s nižším příjmem. Hallahan et. al. (2003) i Anbar a Eker (2010) naopak neprokázali žádný vztah mezi vzděláním a tolerancí rizika.

2.4.1.6 Počet dětí

Jianakoplos a Bernasek v roce 1998 provedly studii, kde se zaměřovaly především na to, zda ženy projevují větší averzi k riziku než muži. Mimo jiné z výsledků jejich práce vyplynulo, že jakmile stoupá počet mladých závislých osob v domácnosti, tak se u svobodných žen podíl rizikových aktiv snižuje (stoupá tedy jejich averze k riziku), u svobodných mužů averze k riziku počtem dětí není ovlivněna a u manželských párů se s vyšším počtem dětí naopak podíl rizikových aktiv zvyšuje. Zde tedy autorky zaznamenaly počet dětí jako významný determinant averze k riziku. Avšak například studie od Anbara a Eker (2010) vztah mezi počtem dětí a tolerancí rizika neprokázala. Otázkou však zůstává, zda se tak děje i u percepce při braní si bankovních či nebankovních půjček.

2.4.1.7 Finanční gramotnost

Jedna z proměnných, která může ovlivňovat percepci rizika v oblasti financí může být také finanční gramotnost. A nedostatečná finanční gramotnost může být také brána jako jeden z důsledků zadluženosti. Konkrétně v české populaci může mít finanční gramotnost na zadlužení obyvatel velký vliv, a právě i z tohoto důvodu se Česká republika už dlouhodobě zajímá o úroveň finanční gramotnosti obyvatel a snaží se ji zvýšit. V roce 2007 byla Ministerstvem Financí (MF) vydána Strategie finančního vzdělávání. Díky tomu byla pak zavedena povinná výuka finanční gramotnosti. Česká republika se tak stala jednou z prvních zemí na světě, která toto opatření zavedla. Povinná výuka finanční gramotnosti byla na českých středních školách zavedena v roce 2009 a na základních školách pak v roce 2013 (Národní strategie finančního vzdělávání 2.0, 2019). Podle Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 (2019) má pak zvyšování úrovně finanční gramotnosti české populace dlouhodobý pozitivní dopad na domácnosti, finanční trh, ekonomiku i stát.

Pokud bychom pak chtěli definovat finanční gramotnost, tak Ministerstvo financí České republiky definuje finanční gramotnost jako: „*soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb*“ (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 11). Podle Ministerstva financí (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010) se pak finančně gramotný občan zvládá orientovat v problematice peněz a cen a je schopný zodpovědně spravovat svůj osobní či rodinný rozpočet, a to také včetně správy všech finančních aktiv a také finančních závazků. Provedená šetření sice dokazují, že se finanční gramotnost v České republice zvyšuje, ale i přesto nejsou výsledky zcela uspokojivé. Podle posledního šetření, jehož se účastnilo 14 zemí Evropské unie, se umístila Česká republika totiž až na 11 místě (Předkládací zpráva k materiálu Národní strategie finančního vzdělávání 2.0, 2019).

Česká bankovní asociace (ČBA) nechala už čtvrtým rokem po sobě provést průzkum týkající se finanční gramotnosti. Údaje z roku 2019, které pocházejí z průzkumu, který pro ČBA provedla agentura SC&C sice dokládají, že i když finanční gramotnost v České republice stoupá, Češi se ale ve znalostech pohybují stále v průměrných hodnotách. Česká bankovní asociace každoročně měří index finanční gramotnosti a ten v roce 2019 dosáhl 57 %. Oproti předešlému roku 2018 sice došlo ke zlepšení, ale jen o jeden procentní bod (v roce 2017 index finanční gramotnosti dosáhl 55 % a v roce 2016 54 %). Při testování finanční gramotnosti se ČBA ptá na otázky jako například: Na čem je založena metoda průběžného financování důchodů či co je to investiční pojištění. Index finanční gramotnosti je následně stanoven podle úspěšnosti odpovědí na jednotlivé otázky. Míra úspěšnosti pak významně souvisí se vzděláním, protože zatímco lidé, kteří mají pouze základní vzdělání nebo výuční list dosahovali v indexu finanční gramotnosti průměrně 49 %, lidé s maturitou dosahovali 58 % a lidé, kteří mají vystudovanou

vysokou školu pak dosahovali v průměru 66 % (ČBA, 2019c). Toto jsou celkem dost velké procentní rozdíly, které mohou souviset například s tím, že vysokoškolsky vzdělaní lidé „získávají zkušenosti s hospodařením s penězi a samostatným bydlením postupně, většinou ještě při studiu, zatímco ostatní jsou často ze školních lavic hozeni rovnou do praxe bez jakýchkoli zkušeností“ (Brychtová pro ČBA, 2019c).

Například Bannier a Neubert (2016) se ve své studii na základě dat pocházející z panelu SAVE z roku 2009 (což byl reprezentativní průzkum německých domácností provedený Mnichovským centrem for Economics of Aging (MEA)) zaměřili na vztah finanční gramotnosti a toleranci rizika vůči dvěma typům investičních rozhodnutí. Jejich průzkum obsahoval otázku na subjektivní vnímání finanční gramotnosti (na sedmibodové stupnici), kterou pak používali jako vnímané skóre gramotnosti a skóre skutečné gramotnosti pak brali jako součet správných odpovědí na otázky týkající se základní numerické a pokročilejší koncepce finančních znalostí. Jejich studie ukázala, že muži projevují výrazně vyšší skutečnou a vnímanou finanční gramotnost než ženy a že tolerance rizika je výrazně vyšší u mužů než u žen. Výsledky v jejich studii pak jasně poukazovali na to, že skutečná i vnímaná finanční gramotnost je důležitá pro přijímání finančních rizik. Také poukázali na to, že považují za důležité, aby došlo ke snížení genderové mezery ve standartních investicích, a to na základě zvýšení skutečné finanční gramotnosti a toleranci rizika u žen.

Dále například Aren a Zengin (2016) ve své studii zkoumali proměnné, které ovlivňují investiční preference jednotlivých investorů. Konkrétně se snažili zjistit jaký dopad má finanční gramotnost a obecné vnímání rizik na finanční investiční preference. Autoři ve své studii zjistili, že investoři, u nichž byla zjištěna nízká finanční gramotnost dávají přednost vkladům, vyšší úroveň jednotlivců se pak už mění v akcie a jednotlivci, u nichž byla zjištěna nejvyšší finanční gramotnost upřednostňují portfolia. Finanční gramotnost podle Arena a Zengina (2016) tedy ovlivňuje vnímání rizika a stejně tak ovlivňuje investiční preference jednotlivců. Limitem této studie však může být celkový vzorek respondentů. Údaje sice byly sbírány metodou průzkumu (sbírány e-mailem a osobně), ale jen od 94 respondentů, kteří žijí v Istanbulu a účastnili se studie jako dobrovolníci. Převážně 70 % respondentů pak bylo absolventy vysokých škol, kterým bylo 40 let a méně. A i z toho důvodu mohlo dojít v této studii ke zkreslení výsledků a nemůžeme to tedy považovat za reprezentativní vzorek. I Allgood a Walstad (2016) ve své práci zaměřenou na finanční způsobilost dospělých Američanů prokázali, že finanční gramotnost ovlivňuje právě finanční chování. Došli tak k tomuto závěru na základě použití dat z velkého národního průzkumu amerických dospělých a domácností.

Finanční gramotnost je však těžko a složitě měřitelná a pro mou práci už by tu na to nebyl prostor. Nebylo by to tedy od věci se v nějakém dalším výzkumu či práci pokusit finanční gramotnost změřit a zjistit, zda má vliv na percepci rizika při zadlužování. Mohla by to být další proměnná, která by poukazovala na problematiku zadlužování konkrétně v České republice.

2.5 Hypotézy

Na základě shrnuté literatury chci tedy zkoumat, zda se percepcie rizika při braní si půjček liší dle základních sociodemografických charakteristik, tj. dle pohlaví, věku, počtu dětí, vzdělání, rodinného stavu, příjmu a dále jsem se mezi tyto charakteristiky rozhodla ještě připojit kraj a spokojenost s penězi (respondenti odpovídali na to, jak jsou celkově spokojeni se svojí finanční situací). U pohlaví bych si chtěla konkrétně potvrdit hypotézu o tom, že ženy vnímají větší míru rizika než muži a u vzdělání to, že lidé s vyšším vzděláním vnímají menší míru rizika než lidé s nižším vzděláním. Předpokládám také, že s rostoucím věkem se bude percepcie rizika zvyšovat a že single lidé budou vnímat větší míru rizika než manželské páry. Dále bych chtěla potvrdit mé očekávání toho, že občané České republiky vnímají braní si bankovních půjček jako méně rizikové než braní si nebankovních půjček.

3 Metodologie

3.1 Data

Data použitá v mé bakalářské práci pochází primárně z online panelu realizovaného přes internetovou stránku treandaro.cz. Sběr dat byl proveden pomocí dotazníkového šetření ve spolupráci s výzkumnou agenturou Behavio Labs. Při sběru dat byl použit kvótní výběr a byla tak zajištěna reprezentativita výběrového souboru – soubor je reprezentativní k české online populaci z hlediska pohlaví, věku (18+), kraje (NUTS2), velikosti obce, vzdělání a příjmu. Výběrový soubor čítá celkem 600 respondentů. Data byla sesbírána začátkem února 2020 a otázky v panelu byly zaměřeny na finanční rizika, kde respondenti odpovídali nejen na otázky týkající se vnímání rizika u různých finančních služeb, ale také na to, zda si v poslední době vzali nějakou půjčku či úvěr, jakých důvodů, které by mohli vést k nemožnosti splácení půjček se obávají nejvíce nebo také například na to, jak se staví ke sjednávání půjček v kamenné pobočce či ke sjednávání půjček online.

Kromě dat od Behavio Labs analyzuji také data pocházející od Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM), která byla sesbírána v rámci pravidelného výzkumu „Naše společnost“, konkrétně jsem použila data od roku 2010 do roku 2019. Projekt Naše společnost je průzkum veřejného mínění kontinuálního charakteru. Průzkum je realizován na reprezentativním vzorku českého obyvatelstva od 15 let a vždy se ho účastní alespoň 1000 respondentů (výběr respondentů na základě kvótního výběru), kteří vyplňují omnibusovou podobu dotazníku, ve kterém se nacházejí politická, ekonomická a další společenská témata (*Kdo jsme—Centrum pro výzkum veřejného mínění*, b.r.). Já se budu konkrétně zabývat otázkami týkajícími se půjčování si peněz, splácení dluhů a názorů na zadlužování se či postojů k vytváření si finanční rezervy.

3.2 Proměnné

3.2.1 Závislé proměnné

Jako hlavní závislé proměnné jsem zvolila percepci rizika při braní si bankovních půjček, percepci rizika při braní si nebankovních půjček a percepci rizika při braní si více půjček najednou. Při konstrukci otázek a sestavování škály jsem vycházela hlavně z psychometrického paradigmatu a prací, které se na percepci rizika zaměřují (viz podkapitola percepcce rizika). Respondenti odpovídali na otázku: „Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku/nebankovní půjčku/více půjček najednou?“. U každé z těchto 3 možností mohli respondenti volit na 7 bodové škále od žádné riziko (1) až po velké riziko (7). Procentuální rozložení proměnných je pak vidět v grafu 1.

3.2.2 Nezávislé proměnné

Jako nezávislé proměnné, které jsem porovnávala s vnímáním rizika při braní si půjček jsem zvolila ty, u kterých bylo už v předešlých pracích dokázáno že mohou percepci rizika (anebo také toleranci rizika) ovlivňovat a že s ní nějakým způsobem souvisí (viz podkapitola proměnné ovlivňující percepci rizika zadlužování). Kromě proměnných, které podle předchozích výzkumů s percepcí rizika jednoznačně souvisí, jsem použila i rozporné proměnné, které nebyly potvrzeny ve všech člancích a studiích, zmíněných v přehledu literatury. Jedna z rozporných proměnných je například věk. Některé studie zjistily, že tolerance finančního rizika klesá s věkem (např. Hallahan et. al., 2003; Jianakoplos a Bernasek, 2006), jiné studie zase dokazují toleranci rizika zvyšující se s věkem (např. Wang a Hanna, 1998; Grable, 2000). Na základě těchto výsledků budu zjišťovat, zda se percepcce rizika s věkem zvyšuje či snižuje. Za další rozporné proměnné můžeme považovat rodinný stav, vzdělání či počet dětí, kdy některé studie vztah s těmito proměnnými a finančními riziky potvrzují, jiné je naopak vyvracejí. Kromě proměnných, které byly prokázány jako významné determinanty percepcce finančního rizika či byly

naopak v rozporu s výsledky v předešlých studiích, jsem se rozhodla ještě přidat proměnnou kraj a spokojenost s penězi. Zvolené nezávislé proměnné a jejich zastoupení dle odpovědí respondentů jsou vidět v tabulce 2.

Tabulka 2: Absolutní a procentuální rozložení nezávislých proměnných (n=600)

		Počet pozorování	% z celku
Pohlaví	žena	303	51
	muž	297	50
Věk	18-25	57	10
	26-35	111	19
	36-50	226	38
	51-65	141	24
	65+	65	11
Počet dětí	0	203	34
	1	137	23
	2	160	27
	3	77	13
	4-6	23	4
Vzdělání	Základní, vyučen/a	216	36
	Střední, VOŠ	242	40
	VŠ	142	24
Rodinný stav	nesezdané soužití	109	18
	rozvedený	94	16
	ženatý	217	36
	single	159	27
	vdovec	21	4
Příjem	0-9000	122	20
	10000-14000	199	33
	15000-19000	149	25
	20000-29000	89	15
	30000+	41	7
Kraj	Hlavní město Praha	61	10
	Jihočeský	35	6
	Jihomoravský	66	11
	Karlovarský	16	3
	Kraj Vysočina	32	5
	Královéhradecký	29	5
	Liberecký	27	5
	Moravskoslezský	74	12
	Olomoucký	37	6
	Pardubický	30	5
	Plzeňský	29	5
	Středočeský	76	13
	Ústecký	47	8
Zlínský	41	7	
Spokojenost s penězi	1 (=bídna)	59	10
	2	70	12
	3	104	17
	4	114	19
	5	158	26
	6	82	14
	7 (=ideální)	13	2

Proměnnou věku jsem transformovala do pěti věkových skupin. A to na skupiny: 18-25 let, 26-35 let, 36-50 let, 51-65 let a poslední věková skupina je 65+, kde se nacházejí respondenti s nejvyšším věkem až 80 let. Nejpočetnější věková skupina je ve věku 36-50 let, kde se nachází téměř 38 % respondentů. Proměnné počet dětí, vzdělání a příjem jsem musela všechny transformovat, jak je vidět

v tabulce 2. Proměnná spokojenost s penězi byla měřena na 7 bodové škále, kdy na otázku: „Jak jste celkově spokojený se svojí finanční situací?“ mohli respondenti odpovídat od hodnoty bídná (1) až po ideální (7).

3.2.3 Další analyzované proměnné

Kromě již výše zmíněných otázek měřících percepce rizika při braní si bankovních půjček, nebankovních půjček a více půjček najednou, odpovídali respondenti i na další otázky, které jsou vidět v tabulce 3. Na otázku: „Lidé mají různé obavy z toho, že nebudou schopni půjčku splácet. Z jakého důvodu se vy osobně nesplácení bojíte nejvíce?“ mohli respondenti zvolit jednu z odpovědí anebo mohli otázku přeskochit. Na otázku: „Vzal jste si v posledních 5 letech něco z toho?“ mohli respondenti volit jak jednu, tak více možností z nabídky. Stejně tak na otázku: „Bavíte se s okolím o svých finančních půjčkách?“ mohli respondenti zvolit více možností než jen jednu. Respondenti byli také dotazováni na to, jak se staví ke sjednávání půjček a u obou otázek mohli volit více možností.

Tabulka 3: Další analyzované proměnné

Lidé mají různé obavy z toho, že nebudou schopni půjčku splácet. Z jakého důvodu se vy osobně nesplácení bojíte nejvíce?	úmrtí spoludlužníka
	ztráta zaměstnání
	rozchod s partnerem
	nemoc nebo invalidita
Vzal jste si v posledních 5 letech něco z toho?	nebankovní půjčka
	kontokorent, kreditka od banky
	spotřebitelský úvěr nebo půjčka na cokoliv od banky
	hypotéka
	půjčka od rodiny či přátel
	více půjček najednou
	nic z toho
Bavíte se s okolím o svých finančních půjčkách?	s rodinou či partnerem
	s přáteli
	s odborníky
	s nikým
Jak se stavíte ke sjednávání půjčky online?	bezpečné
	rizikové
	pohodlné
	rychlé
	výhodné
	Otevřená odpověď
Jak se stavíte ke sjednávání půjčky v kamenné pobočce?	bezpečné
	rizikové
	pohodlné
	rychlé
	výhodné
	Otevřená odpověď

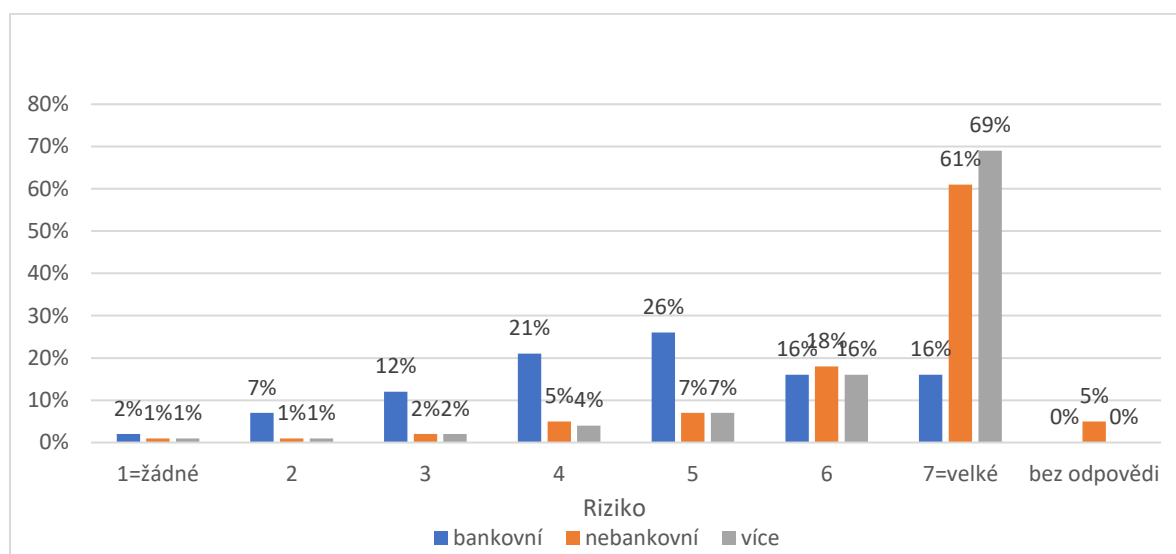
3.3 Analýzy

Abych se dobrala k cíli mé práce a potvrdila si či naopak vyvrátila mé zvolené hypotézy, využila jsem při analýze datového souboru od Behavior Labs základních popisných statistik, kontingenčních tabulek, neparametrického Kruskal-Wallisova testu či pořadové korelace. Kontingenční tabulky jsem také využila při analýze dat z CVVM.

4 Výsledky

Pro začátek je ještě třeba popsat naměřené hodnoty závislé proměnné. V grafu č. 1 je vidět procentuální rozložení percepce rizika u bankovní a nebankovní půjčky a u více půjček najednou (při základní 7 bodové škále). A už zde je jasně viditelné, že lidé vnímají bankovní půjčky jako méně rizikové než půjčky nebankovní či více půjček najednou. Obecně je to však vysoká percepce rizika, rozložení je velice šikmé, a to především u nebankovních půjček a u více půjček najednou, kdy se většina respondentů uchýlovala spíše k extrémní hodnotě velké riziko (u nebankovních 61 % respondentů a u více půjček téměř 70 % dotazovaných). Z tohoto důvodu bude proto náročné sledovat efekty jednotlivých proměnných a budu se muset uchýlit k transformacím proměnných do méně kategorií.

Graf 1: Procentuální rozložení vnímání rizika (n=600)

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku/nebankovní půjčku/více půjček najednou?

4.1 Percepce rizika při braní si bankovní půjčky

Pro zjištění toho, zda percepce rizika při braní si bankovních půjček závisí na vzdělání jsem použila kontingenční tabulku. Mezi percepcí rizika bankovní půjčky a proměnnou vzdělání je sice vztah ($\chi^2=29,337^a$, $p=0,05$), je ale slabý a negativní (Kendallov $\tau_c=-0,115$, $p=0,05$). Pokud se podíváme na procenta v tabulce 4, tak je zde naznačená tendence toho, že lidé s vyšším vzděláním vnímají nižší míru rizika než lidé s nižším vzděláním. To můžeme pozorovat u odpovědí respondentů, kteří volili na škále vnímání rizika riziko nejvyšší (7=velké), u těch, kteří volili stupnici 6 už to tak jednoznačné ale není. Mohu tedy říct, že je zde statisticky významný rozdíl, je zde naznačená slabá tendence k tomu, že vysokoškolsky vzdělaní respondenti vnímají nižší riziko. A jak ukazují i procenta v tabulce, braní si bankovních půjček je obecně vnímáno jako velké riziko.

To můžeme dát do spojitosti s daty z CVVM (leden 2019), kde byli respondenti dotazováni na to, zda se jim daří splácet půjčky. Povedlo se mi prokázat, že to, zda se člověku daří splácet půjčky závisí právě na vzdělání, kdy lidem s vyšším vzděláním se daří půjčky splácet snadněji, než lidem s nižším vzděláním, kterým to dělá obtíž. Souvislost mezi těmito proměnnými byla prokázána po použití kontingenční tabulky. Mezi proměnnými byl tedy prokázán statisticky významný vztah ($\chi^2=31,834^a$, $p=0,05$), který je mírný (Kontingenční koeficient=0,257, $p=0,05$), což potvrzují i rezidua a procenta v tabulce 6, kdy s vyšším vzděláním stoupá snadnost splácení půjček a klesá obtížnost. Lidé s vyšším vzděláním mohou tedy vnímat nižší riziko než lidé s nižším vzděláním právě

proto, že se jim půjčky daří splácet o dost snadněji a nehrozí jim žádná rizika, jako lidem s nižším vzděláním, kterým dělá splácení půjček větší problémy.

To, zda se člověku daří splácet půjčky nezávisí jen na vzdělání, ale také na životní úrovni. Jelikož lidé s vyšším vzděláním také častěji uváděli lepší životní úroveň než lidé s nižším vzděláním, mělo by to taktéž vést k tomu, že i zde bude prokázána souvislost. Což se také stalo. Po použití kontingenční tabulky byl na základě chí-kvadrátu prokázán statisticky významný vztah ($\chi^2=62,641^3$, $p=0,05$), který můžeme označit jako mírný (Kontingenční koeficient=0,351, $p=0,05$). Tento vztah potvrzují také rezidua. A jak je viditelné i v tabulce č. 5, lidem s lepší životní úrovní se daří půjčky splácet o dost snadněji než lidem se špatnou životní úrovní. S horší životní úrovní tedy stoupá obtížnost splácení půjček a klesá snadnost. Lidé s horší životní úrovní také častěji splácí půjčky než lidé, kteří uváděli dobrou životní úroveň. V roce 2019 splácelo půjčky 39 % respondentů s dobrou životní úrovní a 46 % se špatnou životní úrovní. V roce 2018 to bylo však o dost více, téměř polovina s dobrou životní úrovní a 56 % se špatnou.

Celkově to mohu shrnout tak, že lidem s vyšším vzděláním a zároveň vyšší životní úrovní se daří splácet půjčky snadněji než lidem s nižší životní úrovní a nižším vzděláním, což může být příčinou tendence, kdy vysokoškolsky vzdělaní vnímají nižší riziko při braní si bankovní půjčky.

Tabulka 4: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a vzdělání (% , n=600)

		Vzdělání			Celkem
		Základní, vyučen/a	Střední, VOŠ	VŠ	
Riziko bankovní půjčky	1=žádné	3	1	2	2
	2	5	6	11	7
	3	12	11	16	12
	4	21	20	22	21
	5	20	30	29	26
	6	15	18	13	16
	7=velké	23	15	8	16
Celkem		100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku?

Tabulka 5: Kontingenční tabulka vztahu životní úrovně a schopnosti respondenta splácet půjčky (% , n=445)

		Životní úroveň			Celkem
		dobrá	ani dobrá, ani špatná	špatná	
Daří se mu splácet půjčky	snadno	71	45	17	54
	obtížně	29	55	83	47
Celkem		100	100	100	100

Proměnná životní úroveň, která se původně pohybovala na 5 bodové škále od: velmi dobrá – spíše dobrá – sni dobrá, ani špatná – spíše špatná – velmi špatná byla transformovaná do tří kategorií na: dobrá – ani dobrá, ani špatná – špatná (2 krajní kategorie transformovány do jedné a prostřední ponechána). Odpovědi na otázku: „Daří se Vám splácet půjčky?“ byli z původních 4 kategorií: velmi snadno – spíše snadno – spíše obtížně – velmi obtížně transformovány do 2 kategorií na: snadno a obtížně.

Tabulka 6: Kontingenční tabulka vztahu vzdělání a schopnosti respondenta splácet půjčky (% , n=448)

		Vzdělání			Celkem
		Základní, vyučen/a	Střední, VOŠ	VŠ	
Daří se mu splácet půjčky	snadno	40	60	75	53
	obtížně	60	40	25	47
Celkem		100	100	100	100

Pozn.: Odpovědi na otázku: „Daří se Vám splácet půjčky?“ byli z původních 4 kategorií: velmi snadno – spíše snadno – spíše obtížně – velmi obtížně transformovány do 2 kategorií na: snadno a obtížně.

Dále jsem odhalila souvislost mezi percepcí rizika při braní si bankovní půjčky a příjmem. Nejprve jsem vztah testovala pomocí pořadové korelace, kdy jsem využila Spearmanův korelační koeficient. Analýza však neodhalila statisticky významný vztah a hodnota korelačního koeficientu ($= -0,066$) byla příliš nízká. Na základě chí-kvadrát testu transformované proměnné ($=41,386^a$, $p=0,05$) byl prokázán statisticky významný vztah, problém je však v ukazatelích závislosti, kdy Kendallovo tau ani Gamma žádný statisticky významný vztah neukázali. V tabulce č. 7 si však můžeme povšimnout, že lidé s vyšším příjmem od 30000 Kč+ méně často volili nejvyšší stupně rizikovosti oproti jednotlivcům s nižším příjmem. To můžeme dát do spojitosti se vzděláním, jelikož lidé vyšším příjmem mají častěji také vyšší vzdělání. Jejich příjem jim tedy může dovolit nevnímat braní si bankovních půjček jako tolik rizikové, jelikož například oproti lidem s nižším příjmem nebudou mít problém půjčky splácet. Tento fakt také dokazují již výše zmíněná data od CVVM.

Tabulka 7: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a příjmu (% , n=600)

		Příjem					Celkem
		0-9000	10000-14000	15000-19000	20000-29000	30000+	
Riziko bankovní půjčky	1=žádné	2	3	1	1	10	2
	2	7	7	6	9	5	7
	3	16	8	11	17	20	12
	4	20	21	26	18	15	21
	5	27	23	25	30	34	26
	6	15	16	17	18	10	16
	7=velké	15	23	15	7	7	16
Celkem		100	100	100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku?

Při zjišťování závislosti mezi percepcí rizika bankovní půjčky a věkem při použití původní 7 bodové škály se mi nepovedlo prokázat žádný vztah. Proto jsem se rozhodla škálu transformovat do 3 kategorií (do dvou extrémů a tří středových hodnot: od 1-2, 3-5 a 6-7). Mezi percepcí rizika bankovní půjčky a proměnnou věk je sice statisticky významný vztah ($\chi^2=18,395^a$, $p=0,05$), i zde je však problém v tom, že jak Gamma, tak Kendallovo tau nám žádný statisticky významný vztah neukazují. Při náhledu do tabulky 8 si můžeme ale povšimnout, že věková skupina 26-35 let je něčím specifická. Oproti ostatním u nich rizikovost při braní si půjček stoupá při volbě prostředních hodnot, a naopak klesá v nejvyšších hodnotách. Může to být například z toho důvodu, že je toto právě ta věková skupina, kterým nezbývá nic jiného než se v tomto věku zadlužit (např. kvůli bydlení, kdy zkušenost s hypotékou

má tato věková skupina v 15 %, což je nejvíce ze všech věkových skupin) jelikož jsou ještě příliš mladí na to, aby měli našetřený dostatek peněz.

Tabulka 8: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a věku (% , n=600)

		Věk					Celkem
		18-25	26-35	36-50	51-65	65+	
Riziko bankovní půjčky	1-2	4	5	13	9	8	9
	3-5	67	72	56	55	51	59
	6-7	30	23	31	36	42	32
Celkem		100	100	100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku?

Proměnná pohlaví, u které jsem očekávala nejtěsnější souvislost s percepcí rizika zadlužování, se však nikde jako významný determinant percepce finančního rizika neobjevila. Stejně tak mezi ostatními proměnnými počet dětí, rodinný stav, kraj, spokojenost s penězi a proměnnou percepcí rizika při braní si bankovní půjčky žádný statisticky významný vztah prokázán nebyl, a to při použití různých metod testování vztahu dle povahy a transformace proměnných.

4.2 Percepce rizika při braní si nebankovní půjčky

U vnímání rizika nebankovní půjčky, stejně jako u více půjček byl problém v tom, že při použití původní škály nebyly prokázány žádné statisticky významné vztahy, což je dáno hodně šikmým rozdělením a nízkou variabilitou proměnných. Proto jsem se při analýzách rozhodla odpovědi transformovat na dichotomii. Nejlépe fungovala transformace, kdy jsem sloučila první čtyři kategorie (1-4) dohromady a poslední tři (5-7). Tato transformace však fungovala pouze u vnímání rizika nebankovní půjčky, kdy byl prokázán statisticky významný vztah s počtem dětí a spokojeností s penězi. Mezi percepcí rizika nebankovní půjčky a počtem dětí je sice vztah ($\chi^2=12,086^a$, $p=0,05$), ale ukazatele závislosti žádný statisticky významný vztah nepotvrdily. To stejné se dělo mezi percepcí rizika bankovní půjčky a spokojeností s penězi, kde byl statisticky významný vztah prokázán jen na základě χ^2 -kvadrátu ($=17,515^a$, $p=0,05$). U obou tabulek je proto vhodné podívat se na procenta. V tabulce 9 je specifická skupina se třemi dětmi, kdy oproti ostatním u nich rizikovost při braní si nebankovních půjček klesá při volbě nižších hodnot, a naopak stoupá ve vyšších hodnotách. 86 % respondentů, kteří uvedli, že mají 3 děti nemají vyšší příjmy než 19 000 Kč. Splácení nebankovní půjčky, které se většina obává o dost více než půjčky bankovní, pro ně proto může představovat velké riziko v tom, že by pak nebyli schopni svou rodinu z jejich platu dostatečně zabezpečit. U spokojenosti s penězi je zase specifická skupina, která hodnotila svou finanční situaci jako bídou (viz tabulka 10), kdy oproti ostatním je u nich rizikovost při braní si nebankovních půjček vyšší při volbě nižších hodnot, a naopak nižší ve vyšších hodnotách. Oproti ostatním respondentům tedy nevnímají rizikovost nebankovních půjček v takové vysoké míře. A dále skupina, která hodnotila svou finanční situaci jako ideální ve všech případech volila krajní (nejvyšší) možnosti vnímání nebankovního rizika. Žádné jiné proměnné se jako determinanty vnímání nebankovního rizika už neukázaly.

Tabulka 9: Kontingenční tabulka vztahu rizika nebankovního půjčky a počtu dětí (% , n=571)

		Počet dětí					Celkem
		0	1	2	3	4-6	
Riziko nebankovní půjčky	1-4	9	7	15	3	17	10
	5-7	91	93	85	97	83	90
Celkem		100	100	100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si nebankovní půjčku?

Pozn.: Škála od žádné (1) až velké (7) transformována na dichotomii ne tolik rizikové (1-4) až po relativně až velmi rizikové (5-7).

Tabulka 10: Kontingenční tabulka vztahu rizika nebankovní půjčky a spokojeností s penězi (% , n=571)

		Spokojenost s penězi							Celkem
		1	2	3	4	5	6	7	
Riziko nebankovní půjčky	1-4	21	5	6	15	8	8	-	10
	5-7	79	95	94	86	92	93	100	90
Celkem		100	100	100	100	100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si nebankovní půjčku?

Pozn.: Škála od žádné (1) až velké (7) transformována na dichotomii ne tolik rizikové (1-4) až po relativně až velmi rizikové (5-7).

Otázka: Jak jste celkově spokojený se svojí finanční situací? Od bídná (1) – ideální (7).

4.3 Percepce rizika při braní si více půjček

U percepce rizika více půjček jsem žádný statisticky významný vztah neidentifikovala. Pokud bych však percepce rizika více půjček transformovala ještě jiným způsobem, a to že bych sloučila prvních pět kategorií (1-5) a poslední dvě (6-7), projevila by se zde závislost s věkem. Tento vztah byl prokázán na základě chí-kvadrátu ($=13,387^a$, $p=0,05$), problém byl však v ukazatelích závislosti, které žádný vztah neprokázaly. Pokud se podíváme na procenta, tak stejně jako u percepce bankovního rizika je zde specifická věková skupina 26-35 let. Kdy i zde oproti ostatním u nich rizikovost při braní si více půjček stoupá při volbě nižších hodnot, a naopak klesá ve vyšších hodnotách. A stejně jako u bankovních půjček nejspíše této věkové skupině nezbyvá nic jiného než se v tomto věku zadlužit. Zkušenosti s více půjčkami najednou má však jen necelé 2 % respondentů z této věkové skupiny, což je nejméně ze všech věkových skupin. Oproti ostatním věkovým skupinám mají ale nejvíce zkušeností s hypotékou (15 %) a 26 % respondentů z této věkové skupiny má zkušenost i se spotřebitelským úvěrem. Z dat z CVVM (leden 2019) pak vychází, že tato věková skupina oproti ostatním věkovým skupinám splácí ve větší míře zboží na úvěr (28 %) a jiné půjčky (14 %). A možná z toho důvodu je pro ně představa více půjček najednou velice riziková, jelikož už by to například nebyli schopni dále splácet. Mezi ostatními použitými sociodemografickými proměnnými a percepce rizika více půjček, už se žádný vztah neobjevil.

Tabulka 11: Kontingenční tabulka vztahu rizika více půjček a věku (% , n=600)

		Věk					Celkem
		19-25	26-35	36-50	51-65	65+	
Riziko více půjček	1-5	5	23	16	16	6	15
	6-7	95	78	85	84	94	85
Celkem		100	100	100	100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si více půjček najednou?

Pozn: Škála od žádné (1) až velké (7) transformována na dichotomii ne tolik až relativně rizikové (1-5) až po velmi rizikové (6-7).

4.4 Typy půjček, které si respondenti vzali

Jedna z otázek se také týkala typů půjček a úvěrů, které si respondenti v posledních 5 letech vzali. Použila jsem základní členění na nebankovní půjčky, bankovní půjčky (kde respondenti mohli zvolit ze základních typů finančních úvěrů), půjčku od rodiny či přátel a více půjček najednou. V nabídce, ze které mohli respondenti volit byly představeny ty nejzákladnější typy finančních bankovních úvěrů, které také patří mezi ty nejznámější a nejčastější. A to úvěr kontokorentní, kreditní karta, spotřebitelský úvěr a úvěr hypoteční.

1. Úvěr kontokorentní

Kontokorentní úvěr neboli povolené přečerpání účtu je krátkodobý bankovní úvěr, který poskytuje banka klientovi v určité výši, kdy může klient čerpat peníze ze svého osobního účtu, a to i ve chvíli, kdy na něm už nemá žádné peníze. Znamená to tedy, že pokud nemáte na svém osobním účtu, který máte u určité banky zřízený, žádné vlastní peníze, můžete jít na účet do mínusu. Kontokorentní úvěr je vázán na osobní účet klienta a banky ho poskytují na základě úvěrové smlouvy. Výše debetního zůstatku se odvíjí od úvěrového rámce. Ten může být stanoven buď jako překročitelný nebo nepřekročitelný. Úvěrový rámec je také závislý na výši příjmu, který je na účet převáděn. Zřízení kontokorentu bývá většinou zdarma, ale občas může být také zpoplatněn, což banky moc často neprovozují. Místo toho jsou náklady na vedení těchto úvěrů promítnuty do roční úrokové sazby (ta se pohybuje mezi 10 až 25 procenty) a v průběhu času se může také měnit. Kontokorent můžeme přirovnat k finanční rezervě, kdy účel je u obou stejný. Člověk má peníze navíc a může je použít na jakékoliv účely. Jediné, v čem je to odlišné, je to, že kontokorentní úvěr se musí splatit do požadované výše (Janda, 2013; Bankovní institut, 2006).

2. Kreditní karta

Kreditní karty můžeme využívat na bezúčelové čerpání úvěrů. Za jejich největší výhodu můžeme považovat bezúročné období, během kterého si může člověk půjčit peníze, a to bez toho, aniž aby musel platit úrok. Kdy bezúročné období bývá nejčastěji od 40 do 76 dnů a stejně jako u kontokorentu je pro banky důležitým parametrem pravidelný příjem, podle něž je pak určována výše úvěrového rámce. Na tuto výhodu však častokrát hodně jedinců doplatí, a to z toho důvodu, že zapomenou na expiraci bezúročného období (Janda, 2013).

3. Spotřebitelský (spotřební) úvěr

Další možností úvěru je spotřebitelský nebo jinak řečeno spotřební úvěr, který bývá pro většinu lidí nejjednodušší možností, jak se mohou dostat k penězům (Janda, 2013). Jedná se o „půjčku soukromým domácnostem a drobným živnostníkům“ (Bankovní institut, 2006, s. 104). Nejčastěji to tedy bývají půjčky na spotřební zboží, může se však například jednat i o půjčku na auto. Účel použití půjčky není vždy předepsán, a proto ho může člověk použít téměř na cokoliv. Spotřební úvěry jsou v posledních

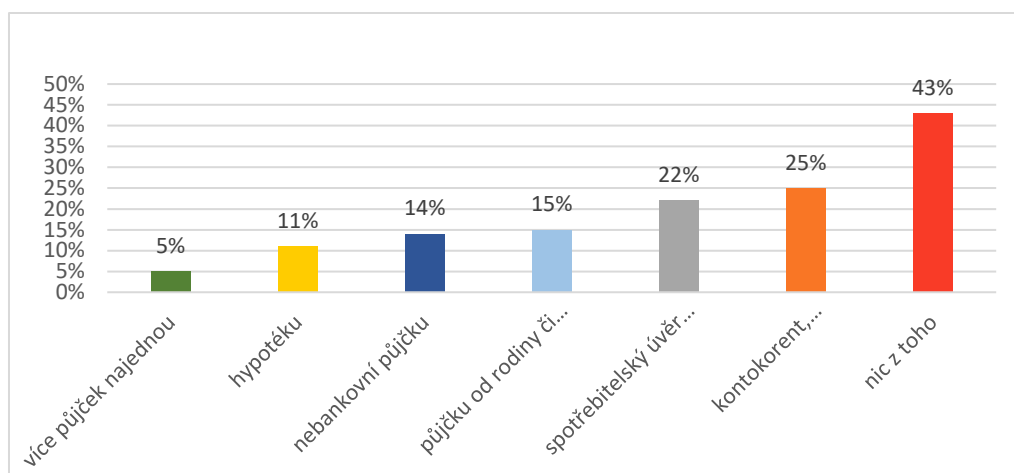
letech velmi oblíbené, jelikož jsou velmi dostupné. Člověk má možnost peníze získat rychle a bez zdlouhavého čekání jako je to třeba u úvěru hypotečního. Bance pak stačí doložit jen doklad totožnosti a potvrzení příjmů. Spotřebitelské úvěry mohou být jak krátkodobé, tak střednědobé, ale i dlouhodobé. Častější však bývají ty střednědobé a dlouhodobé. Náklady, které jsou s úvěrem spojené jsou dány hned na začátku a zahrnují se do měsíčních splátek, kdy splácení měsíčními splátkami nazýváme jako anuitní způsob. Dobu splatnosti si banky u spotřebních úvěrů stanovují různě, běžně se pohybuje od jednoho roku po deset let. Výše úvěrů se pak pohybuje většinou v desetitisících a jen výjimečně ve statisících (Janda, 2013; Bankovní institut, 2006).

4. Hypoteční úvěr

Pokud chce jedinec či domácnost získat hypoteční úvěr musí projít relativně zdlouhavým procesem a splnit celkem přísná kritéria. Hypoteční úvěry řadíme mezi dlouhodobé účelové úvěry, které slouží k financování investic do nemovitostí a jejichž splatnost se pohybuje v řádu až několika desítek let. Stejně jako o spotřebních úvěrů mohou být hypoteční úvěry spláceny pravidelnými měsíčními splátkami, tzv. anuitami nebo formou progresivních či degresivních splátek. Obvyklé zajištění hypotečních úvěrů je prováděno zástavou nemovitosti ve prospěch banky, kdy v případě nesplácení úvěru může banka využít zástavního práva a nemovitost zpeněžit. Pokud chceme žádat o hypoteční úvěr, je také velmi důležité mít naspořený dostatek peněz, jelikož banka půjčuje ve většině případů méně finančních prostředků, než kolik je potřeba na koupi určité nemovitosti. A i z toho důvodu se doporučuje mít dostatečnou finanční rezervu. Existují také různé druhy hypotečních úvěrů, jako je například americká hypotéka, hypotéka bez dokládání příjmů, australská hypotéka či kombinovaná hypotéka a další. Pro účel této práce však není nutné tyto druhy hypoték dále popisovat (Janda, 2013; Liška et. al., 2014).

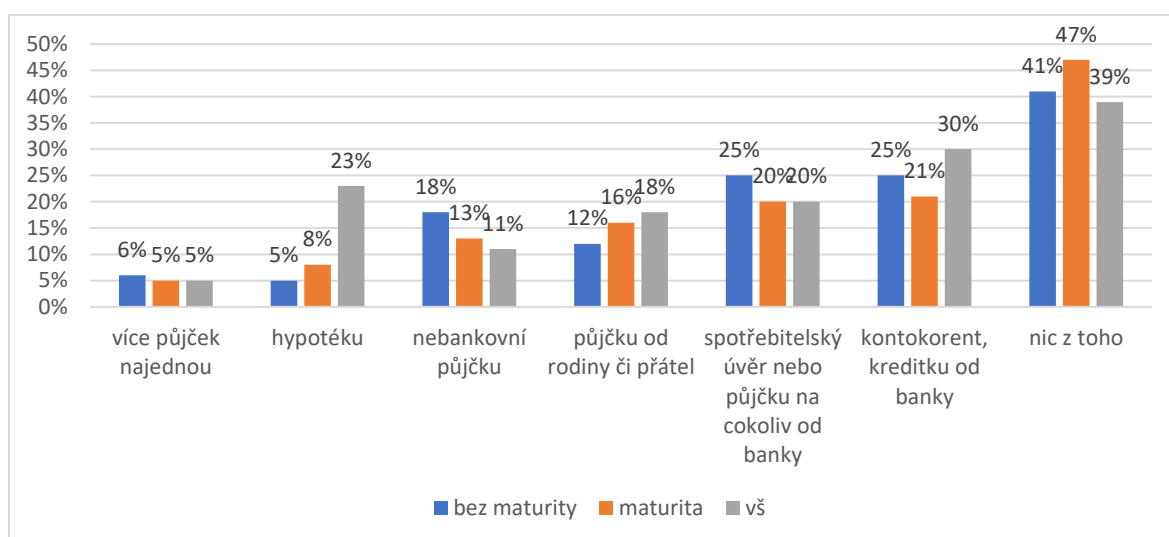
V grafu 2 je vidět procentuální zastoupení typů půjček a úvěrů, které si respondenti v posledních 5 letech vzali. Pokud opomineme to, že nic z toho si nevzalo 43 % respondentů, nejčastěji si pak lidé brali kontokorentní úvěr či kreditní kartu od banky (25 %) a spotřebitelský úvěr (22 %). Dosažené vzdělání se pak nejvíce lišilo při nebankovní půjčce a hypotečním úvěru. Nebankovní půjčku uzavřelo 18 % dotazovaných se vzděláním bez maturity, u vysokoškolsky vzdělaných respondentů to bylo 11 %. Ještě větší rozdíl můžeme pozorovat u hypotéky, kdy tento typ úvěru uzavřelo pouze 5 % dotazovaných se vzděláním bez maturity a 23 % vysokoškolsky vzdělaných. U respondentů se vzděláním bez maturity můžeme zároveň pozorovat srovnatelné podíly ostatních půjček (kromě hypotéky). Lidé s nižším vzděláním mívají častěji i nižší příjmy. Tyto fakta tedy poukazují na tendenci méně příjmových rodin v České republice se zadlužovat a zároveň na nemožnost dosáhnout na vlastní bydlení či hypotéku. Jelikož pro uzavření hypotéky je potřeba mít dostatečně vysokou finanční rezervu, protože jak už bylo zmíněno výše, ve většině případů banka poskytuje méně finančních prostředků, než kolik je potřeba na koupi určité nemovitosti. Lidé s nižším vzděláním, kteří mají také častěji nižší příjem, než lidé s vyšším vzděláním si tedy nemohou vytvořit tak velkou finanční rezervu, díky které by jim mohl být poskytnut hypoteční úvěr. Ale opačně se zde také objevuje nižší podíl respondentů, kteří mají vzdělání bez maturity, s půjčkou od rodiny či přátel. Což může naznačovat to, že ani není od koho si půjčovat a chybí tak sociální kapitál, který by šlo přeměnit do toho ekonomického. Nemožnost na dosáhnout hypotéky nízkopříjmových domácností potvrzuje i graf 4. Oproti tomu je zde ale viditelné, že lidé s vyšším příjmem si častěji berou kreditní kartu či kontokorent od banky než lidé s nižším příjmem. To stejné ukazuje i procentuální zastoupení u spotřebního úvěru, což je vcelku zajímavé, jelikož dle vzdělání si ho berou častěji lidé s nižším vzděláním, a proto bych předpokládala, že i lidé s nižším příjmem činí stejně.

Graf 2: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech (n=600)

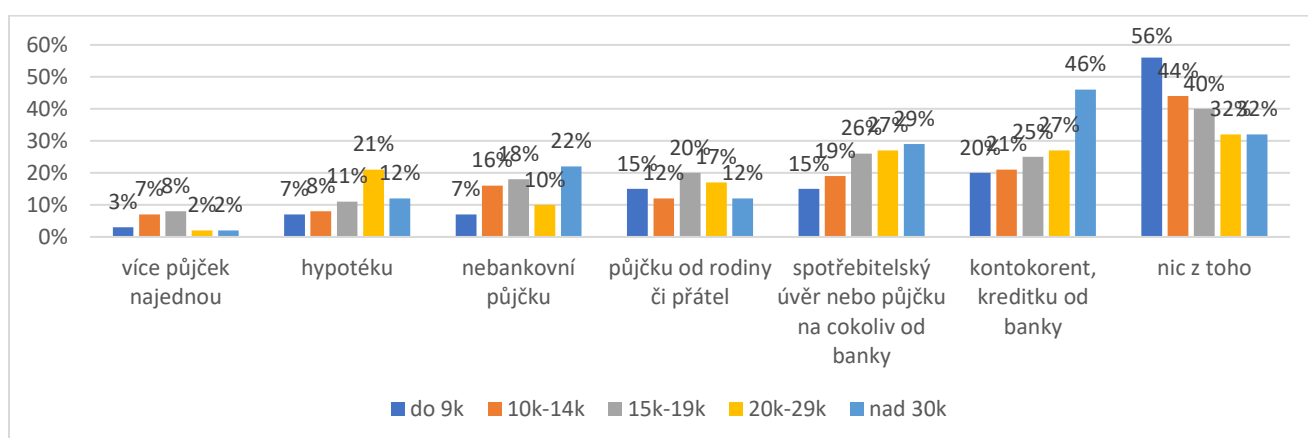
Otázka: Vzal jste si v posledních 5 letech něco z toho?

Graf 3: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech dle vzdělání (n=600)

Otázka: Vzal jste si v posledních 5 letech něco z toho?

Graf 4: Půjčky či úvěry, které si respondent vzal v posledních 5 letech dle příjmu (n=600)

Otázka: Vzal jste si v posledních 5 letech něco z toho?

Poukázala bych zde také i na to, že byl prokázán vztah mezi vnímáním rizika při braní si bankovní půjčky a spotřebitelských úvěrem. Kdy byl prokázán vztah ($\chi^2=14,340^a$, $p=0,05$), který můžeme označit jako slabý (Kontingenční koeficient=0,153, $p=0,05$). Pokud se podíváme na procenta v tabulce 12, tak je zde naznačena tendence kdy lidé, kteří už mají zkušenost se spotřebitelským úvěrem vnímají menší míru rizika bankovní půjčky než lidé, kteří s ním zkušenost nemají. Zkušenost s různými typy úvěrů tedy může vést ke snížení vnímání rizika.

Tabulka 12: Kontingenční tabulka vztahu rizika bankovní půjčky a zkušeností se spotřebitelským úvěrem (% , n=600)

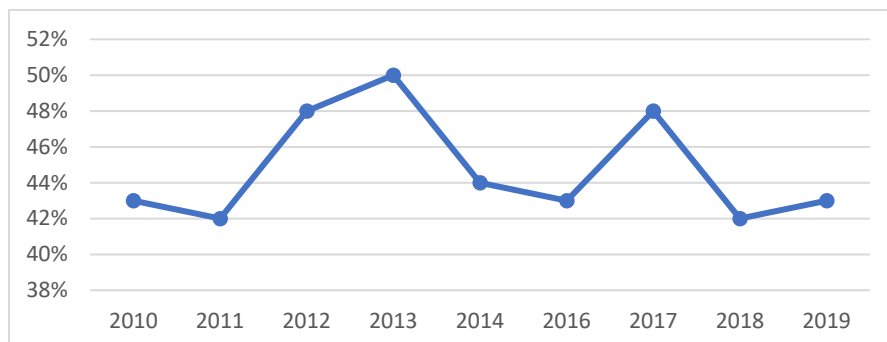
		Zkušenost se spotř. úvěrem		Celkem
		NE	ANO	
Riziko bankovní půjčky	1=žádné	2	4	2
	2	6	11	7
	3	12	12	12
	4	20	23	21
	5	25	29	26
	6	16	14	16
	7=velké	18	8	16
Celkem		100	100	100

Otázka: Jak velké riziko podle vás představuje vzít si bankovní půjčku?

Otázka: Vzal jste si v posledních 5 letech spotřebitelský úvěr?

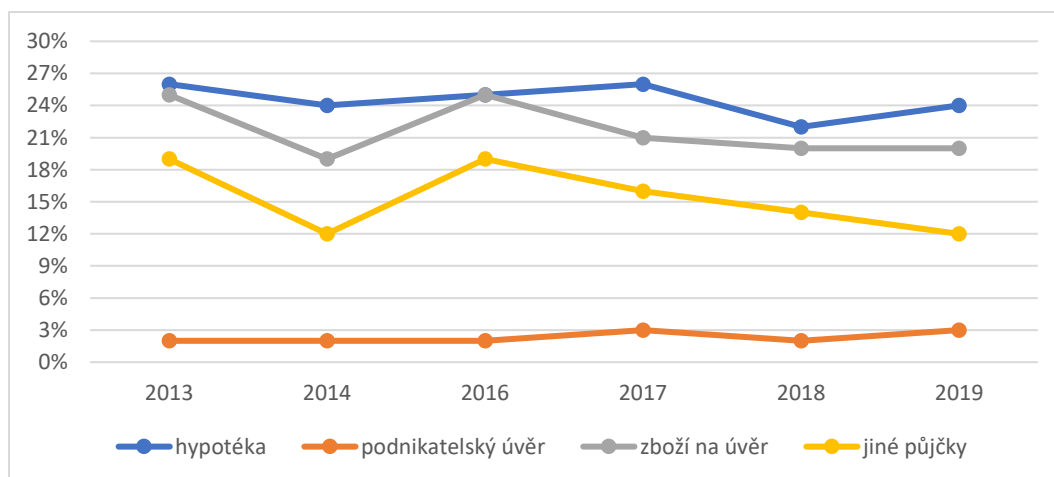
Na typy půjček či úvěrů, které respondenti mají se od roku 2010 v rámci pravidelného šetření dotazuje i CVVM, kdy jsou respondenti dotazováni na to, zda v současnosti splácejí nějakou půjčku. V roce 2013 pak byla otázka specifikována a respondenti byli dotazováni na splácení konkrétních půjček či úvěrů. Znění otázky a konkrétní odpovědi se od Behavio Labs v některých ohledech liší, ale některé závěry analýz jsou totožné. Z výsledků vychází, že si půjčuje téměř každý druhý obyvatel České republiky. Největší nárůst byl zaznamenán mezi lety 2012-2013, kdy splácelo nějakou půjčku či úvěr téměř polovina respondentů. V roce 2014 došlo znovu k poklesu o 6 procentních bodů, v roce 2017 znovu k nárůstu, kdy 48 % respondentů uvedlo, že v současné době splácí nějaký úvěr či půjčku. V roce 2018 a 2019 byl však zaznamenán znovu pokles. Při konkrétním dotazu na typ úvěru či půjčky nejvíce respondentů deklarovalo, že nejčastěji splácí hypotéku a zboží na úvěr, nejméně pak lidé splácí podnikatelský úvěr. Ve výsledcích týkajících se zboží na úvěr se CVVM celkem shoduje s výsledky od Behavio Labs, avšak počet lidí, kteří splácí hypotéku je u CVVM dvakrát vyšší než u Behavio Labs. Z analýz od CVVM se také ukázalo, že si lidé, kteří uvedli špatnou životní úroveň a mají zároveň nižší vzdělání si častěji brali zboží na úvěr a jiné půjčky než lidé s lepší životní úrovní a vyšším vzděláním. To stejné bylo zaznamenáno u věku, kdy lidé nižšího věku častěji splácí zboží na úvěr a jiné půjčky než lidé vyššího věku. Lidé s vyšším vzděláním a lepší životní úrovní pak častěji spláceli hypotéku.

Graf 5: Procentuální zastoupení domácností a jednotlivců, kteří splácí nějaké půjčky či úvěry (srovnání v průběhu let)

Otázka: „Splácíte Vy nebo Vaše domácnost v současné době nějaké zboží na úvěr nebo jiné půjčky?“ V roce 2013 byla pak tato otázka specifikována a byla rozdělena na jednotlivé kategorie: „Splácíte Vy nebo Vaše domácnost v současné době a) hypotéku, úvěr na stavební spoření, b) podnikatelský úvěr, c) nějaké zboží na úvěr, d) jiné půjčky?“.

Graf 6: Procentuální zastoupení domácností a jednotlivců, kteří splácí následující půjčky či úvěry (srovnání v průběhu let)

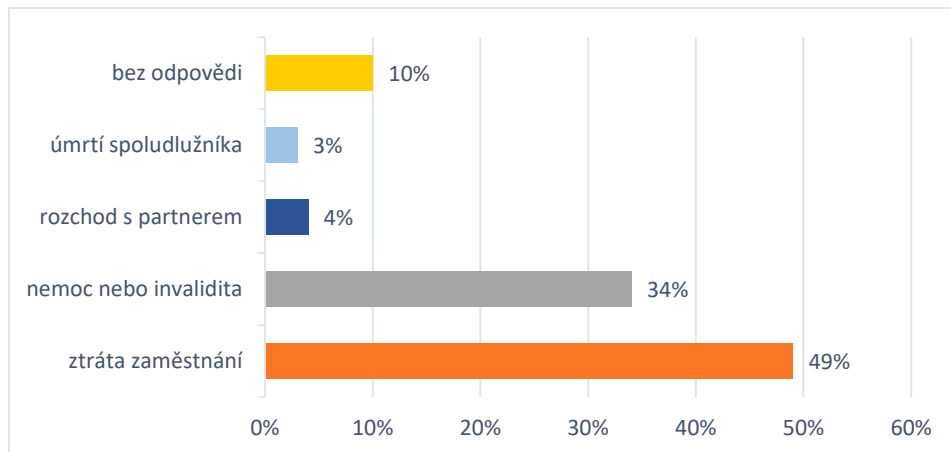
Otázka: Splácíte Vy nebo Vaše domácnost v současné době a) hypotéku, úvěr na stavební spoření, b) podnikatelský úvěr, c) nějaké zboží na úvěr, d) jiné půjčky?

4.5 Obavy z neschopnosti splácení půjček

Zajímavé je také podívat se na graf 7 procentuálního rozložení při otázce ohledně obav z neschopnosti splácení půjček. Téměř polovina respondentů (49 %) volila jako jejich největší obavu ztrátu zaměstnání a druhá nejčastější odpověď byla nemoc nebo invalidita (34 %), rozchod s partnerem či úmrtí spoludlužníka už tak velké zastoupení nemá. Čeští občané se mohou obávat ztráty zaměstnání nejvíce z toho důvodu, že přichází o svůj celkový měsíční příjem a podpora v nezaměstnanosti, která je vyplácena průměrně 8 měsíců (záleží však na věku) jim nemusí stačit na pokrytí veškerých měsíčních výdajů, včetně splácení půjček (Zilvar, 2020). Nemluví o tom, že pokud uplyne doba, po kterou jim je vyplácena podpora v nezaměstnanosti, jejich příjmy o to více klesají. Při nemoci či invaliditě sice lidé pobírají nemocenskou či stálý invalidní důchod, ale stejně jako podpora v nezaměstnanosti není tato částka příliš vysoká. S invaliditou se pak také mohou vázat další výdaje spojené s léčbou či nákupem léků (Srovny a Tyl, 2014). Obavy z neschopnosti splácení půjček se také mění na základě věku. S narůstajícím věkem výrazně klesá obava ze ztráty zaměstnání, kdy respondenti ve věku 19-25 let tak uváděli v 67 % a respondenti starší věku 65 tak volili už jen v 25 %. To může být například příčinou toho, že mladší lidé bývají častěji zadluženi než lidé staršího věku, a proto by pro ně vidina ztráty zaměstnání představovala ztrátu finančních příjmů, což by vedlo k nemožnosti splácení veškerých jejich výdajů.

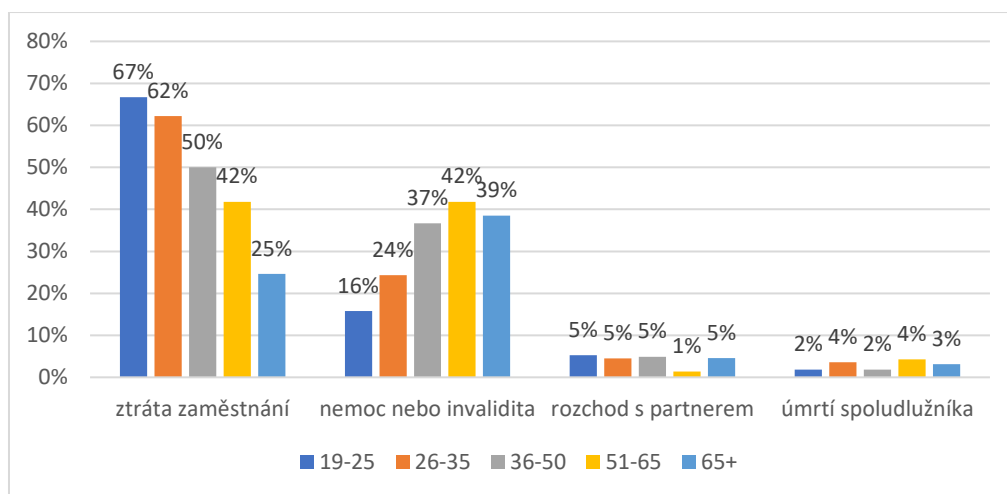
Stejně tak si lidé mladšího věku nemusí připouštět, že by je mohla postihnout nemoc či invalidita, jelikož tento problém většinou postihuje lidi starší. Což můžeme vidět v grafu 8, kdy právě obava z nemoci či invalidity stoupá s narůstajícím věkem, kdy starší lidé se tohoto důvodu obávají o mnohem více než lidé mladší.

Graf 7: Obavy z neschopnosti splácení půjček (n=600)

Otázka: Lidé mají různé obavy z toho, že nebudou schopni půjčku splácet. Z jakého důvodu se vy osobně nesplácení bojíte nejvíce?

Graf 8: Obavy z neschopnosti splácení půjček dle věku (n=600)

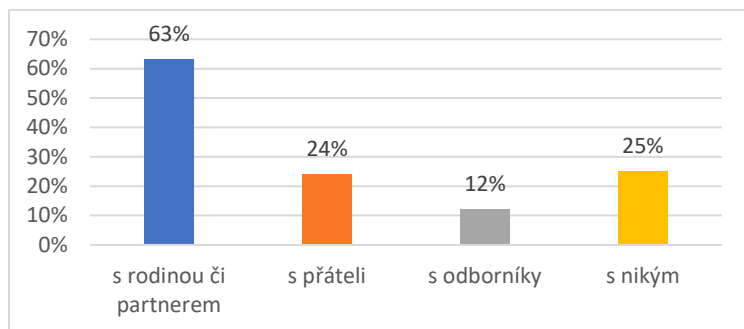

Otázka: Lidé mají různé obavy z toho, že nebudou schopni půjčku splácet. Z jakého důvodu se vy osobně nesplácení bojíte nejvíce?

4.6 S kým se respondenti baví o svých půjčkách

Občané České republiky se pak nejčastěji o svých finančních půjčkách baví s rodinou či partnerem, kdy tak uvedlo 63 % respondentů. 25 % s nikým a 24 % respondentů pak s přáteli. S odborníky se o svých půjčkách pak baví jen 12 % občanů.

Graf 9: S kým se respondenti baví o svých půjčkách (n=343)

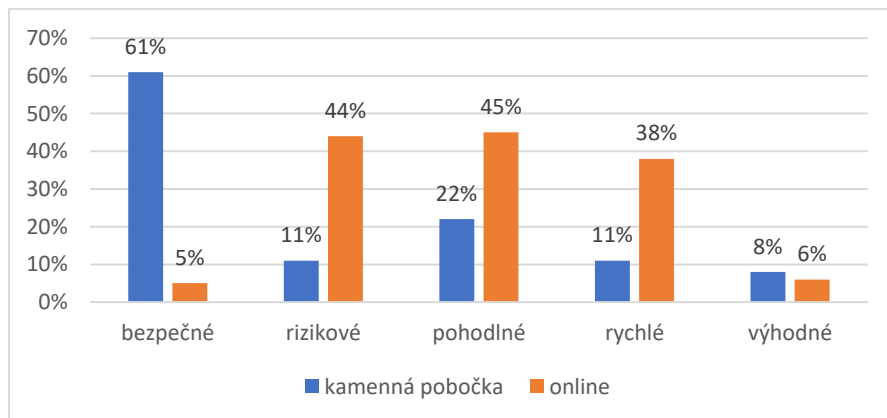

Otázka: *Bavíte se s okolím o svých finančních půjčkách?*

4.7 Půjčky online a v kamenných pobočkách

A v poslední řadě, je zajímavé rozložení mínění respondentů o sjednávání půjček online či v kamenné pobočce, které je zobrazené v grafu 10. Jakmile by si respondenti měli sjednávat půjčku v kamenné pobočce, tak je to pro ně bezpečné (uvedlo tak 61 % respondentů), při sjednávání půjčky online už to jako bezpečné označilo jen 5 % respondentů. Sjednávání půjčky v kamenné pobočce považuje za rizikové 11 % respondentů a sjednávání online půjčky považuje za rizikové 44 %. U obou těchto tvrzení je to tedy velice významný rozdíl. Stačí tedy, aby si kdokoliv, kdo má oprávnění poskytovat půjčky zařídil kamennou pobočku a hned to lidé budou považovat jako bezpečnější a méně rizikovou možnost.

Graf 10: Postoje ke sjednávání půjček online a v kamenné pobočce (n=600)

Otázka: *Jak se stavíte ke sjednávání půjčky online/v kamenné pobočce?*

5 Diskuse

Jeden z největších limitů v mé práci bylo šikmé rozdělení (zejména u percepce rizika nebankovní půjčky a více půjček), které mi tak nedovolilo prokázat souvislost či vztah mezi proměnnými, které by se třeba za podmínek normálního rozdělení mohly projevit. Občané České republiky totiž obecně vnímají už jen braní si bankovních půjček jako rizikové a vnímání rizika pak stoupá u nebankovních půjček, a ještě o něco více stoupá u více půjček najednou. Očekávání ohledně toho, že občané České republiky vnímají braní si bankovních půjček jako méně rizikové než braní si nebankovních půjček, bylo tedy potvrzeno. Je možné, že pokud by percepce rizika zadlužování byla měřena jiným způsobem, například by respondenti byli dotazováni na větší množství otázek (percepce rizika by byla měřena více položkami a následně by byl vytvořen index), nemuselo by být rozdělení proměnných tak šikmé a proměnné by měly větší variabilitu. Další možností by například bylo to, že by se jinak olabelovala škála a i to by mohlo mít za výsledek jiné rozložení odpovědí na 7 bodech. Z důvodu šikmého rozdělení jsem pak tedy zvolila transformaci některých závislých proměnných.

Souvislost s pohlavím se však neprokázala ani s původními proměnnými percepce rizika, ani s transformovanými. Pohlaví se v předchozích studiích objevovalo jako významný determinant finančního rizika nejčastěji a proto jsem předpokládala, že právě podle pohlaví se bude percepce rizika významně lišit, výsledky měření tomu nenasvědčují a nikde nebyla naznačena ani slabá tendence či statisticky významný vztah. Jeden z důvodů, proč se tak nestalo, může být právě šikmé rozdělení či například to, že v České republice nehraje pohlaví tak velkou roli a genderové rozdíly se v oblasti financí neprojevují tak markantně jako je tomu například ve Spojených státech amerických. Většina studií, u kterých se pohlaví projevilo jako významný determinant percepce finančního rizika, a ze kterých jsem vycházela, se zabývala tolerancí finančního rizika. To je měřeno ale jiným způsobem a respondenti jsou dotazováni spíše na investiční otázky. Je proto rovněž možné, že percepce rizika měřená tímto způsobem má odlišný vztah s pohlavím než jeho tolerance se zaměřením na investice.

Podařilo se mi nicméně potvrdit hypotézu o tom, že lidé s vyšším vzděláním vnímají menší míru rizika než lidé s nižším vzděláním, a to u percepce rizika bankovní půjčky. V tomto případě zde byl statisticky významný rozdíl a byla naznačena pouze slabá tendence k tomu, že vysokoškolsky vzdělaní respondenti vnímají nižší riziko. Tento výsledek se tedy shoduje se zjištěním od Grabla (2000) či Sunga a Hanny (1996). Můžeme to dát také do spojitosti s daty od CVVM, kdy se lidem s vyšším vzděláním a zároveň vyšší životní úrovní daří splácet půjčky snadněji než lidem s nižší životní úrovní a nižším vzděláním. Což může být příčinou tendence, kdy vysokoškolsky vzdělaní vnímají nižší riziko při braní si bankovní půjčky. Lidé s vyšším vzděláním si také oproti respondentům s nižším vzděláním v posledních 5 letech častěji brali hypotéku, půjčku od rodiny či přátel a kontokorent či kreditku od banky a oproti ostatním pak měli nejméně zkušeností s nebankovní půjčkou. Bohužel byl toto ten nejsilnější vztah, týkající se percepce rizika zadlužování, který se mi povedlo v celé mé práci prokázat.

Do spojitosti se vzděláním pak mohu dát prokázání závislosti mezi percepcí rizika bankovní půjčky a příjmem, kde byl statisticky významný vztah potvrzen jen na základě chí-kvadrátu. Specifická byla skupina, jejíž měsíční příjem přesahuje 30 000, kdy oproti jednotlivcům s nižším příjmem tito lidé méně častěji volili nejvyšší stupně rizikovosti. Mé výsledky se v tomto ohledu přibližují zjištění od Jianakoplos a Bernasek (1998), jelikož jejich studie dokládá to, že čím více peněz lidé mají, tím méně jsou averznější k riziku. V mé práci bych pak mohla podobným způsobem říct, že čím více peněz lidé mají (přesáhne-li jejich měsíční příjem 30 000), nevnímají oproti ostatním jedincům s nižším příjmem braní si bankovních půjček jako tolik rizikové. K podobným zjištěním, týkajícím se ale tolerance rizika, došli také Grable (2000) a Hallahan et. al. (2003 i 2004), kdy jsou podle jejich výsledků lidé s vyšším příjmem tolerantnější k riziku. Lidé s vyšším příjmem si také častěji berou kreditní kartu či kontokorent od banky než lidé s nižším příjmem. To stejné ukazuje i procentuální zastoupení u spotřebitelského

úvěru a nebankovní půjčky, což je vcelku zajímavé, jelikož dle vzdělání si ho berou častěji lidé s nižším vzděláním, a proto bych předpokládala, že i lidé s nižším příjmem činí stejně. Může to být ale i například tím, že jejich vyšší příjem jim pak nedělá problémy tyto typy půjček splatit rychleji a proto si je oproti ostatním nižším příjmovým skupinám berou častěji.

Lidé s nižším vzděláním mívají častěji i nižší příjmy, což poukazuje na tendenci méně příjmových rodin v České republice se zadlužovat a zároveň na nemožnost dosáhnout na vlastní bydlení či hypotéku. Ale opačně se zde také objevuje nižší podíl respondentů, kteří mají vzdělání bez maturity, s půjčkou od rodiny či přátel. Což může naznačovat to, že ani není od koho si půjčovat a chybí tak sociální kapitál, který by šlo přeměnit do toho ekonomického. A už z výše zmíněných informací vyplývá, že si nejčastěji lidé berou kontokorentní úvěr či kreditní kartu od banky (25 %) a spotřebitelský úvěr (22 %). To stejné potvrzují i výsledky z CVVM, z nichž vychází, že lidé často splácí spotřebitelský úvěr (20%), ještě ve větší míře ale respondenti uváděli splácení hypotéky (24%), což je o dost více než ukazují výsledky z Behavio Labs. Tento rozdíl může být dán s největší pravděpodobností velikostí zkoumaného vzorku a typem otázky, kdy u Behavio Labs bylo dotazováno téměř o 500 lidí méně a měli větší možnost odpovědi.

V mé práci se mi dále povedla prokázat souvislost mezi percepcí rizika bankovní půjčky a věkem, ale až po transformaci proměnné percepce rizika bankovní půjčky. Nepotvrdila jsem si však hypotézu o zvyšující se percepci rizika s narůstajícím věkem. Dle některých studií (např. Grable, 2000; Wang a Hanna) by ale také mohlo docházet ke snižování percepce rizika s narůstajícím věkem, kdy by starší lidé byli ochotni přijmout vyšší riziko (dle mých výsledků by pak nevnímali riziko jako tak velké). Ani k těmto závěrům jsem však v mé práci nedošla a jako specifická se projevila pouze věková skupina 26-35 let. Oproti ostatním u nich rizikovost při braní si půjček stoupala při volbě prostředních hodnot, a naopak klesala v nejvyšších hodnotách. Což může poukazovat na to, že je toto právě ta věková skupina, kterým nezbyvá nic jiného než se v tomto věku zadlužit, jelikož jsou ještě příliš mladí na to, aby měli našetřený dostatek peněz. Což také dokládá fakt, že tato věková skupina má ze všech věkových skupin největší zkušenosti s hypotékou (15 %) a 26 % respondentů z této věkové skupiny má zkušenost i se spotřebitelským úvěrem. Oproti ostatním věkovým skupinám také splácí ve větší míře zboží na úvěr (28 %) a jiné půjčky (14 %) (CVVM, 2019). Tento fakt mohu dát do spojitosti se zjištěním, že lidé, kteří už mají zkušenost se spotřebitelským úvěrem, vnímají menší míru rizika bankovní půjčky než lidé, kteří s ním zkušenost nemají. Mají-li tedy lidé z této věkové skupiny častější zkušenosti se spotřebitelským úvěrem, může to být důvod toho, proč oproti ostatním věkovým skupinám nevnímají bankovní půjčky jako tolik rizikové. Tato věková skupina volila, stejně jako věková skupina 19-25 let, při otázce ohledně obav z neschopnosti splácení půjček, možnost ztráty zaměstnání. Mají-li tedy oproti ostatním věkovým skupinám ve větší míře zkušenosti s hypotékou či spotřebitelským úvěrem a jsou více zadluženi, nejspíše se bojí, že by při ztrátě zaměstnání (tedy ztrátě stálého finančního příjmu) nebyli schopni dále své půjčky splácet. Ztráta zaměstnání byla nejčastější možností, kterou respondenti volili, druhá nejčastější možnost pak byla nemoc nebo invalidita. Obava ze ztráty zaměstnání klesá se zvyšujícím se věkem a naopak obava z nemoci či invalidity se s narůstajícím věkem zvyšuje. Lidé mladšího věku si tedy nemusí připouštět, že by je mohla postihnout nemoc či invalidita, jelikož tento problém většinou postihuje lidi starší a obávají se tak více ztráty zaměstnání.

Stejně tak se mi nepovedlo prokázat, že single lidé budou vnímat větší míru rizika než manželské páry, zde nebyl prokázán žádný statisticky významný vztah. Po transformaci proměnných se mi však podařilo potvrdit souvislost mezi percepcí rizika nebankovní půjčky a počtem dětí a dále také se spokojeností s penězi. Tyto vztahy byly prokázány jen na základě chí-kvadrátu, ukazatele závislosti už ale další vztah neprokázaly. Počet dětí tedy nebyl zaznamenán jako příliš významná determinanta percepce rizika, jako to bylo například u studie od Jianakoplos a Bernasek (1998), kde byl počet dětí významným determinantem averze k riziku, ale nedošlo ani k podobnému výsledku jako to bylo u Anbara a Ekera (2010), kteří neprokázali vztah mezi počtem dětí a tolerancí rizika. V mé práci

byla specifická skupina se třemi dětmi, kdy oproti ostatním u nich rizikovitost při braní si nebankovních půjček klesala při volbě nižších hodnot, a naopak stoupala ve vyšších hodnotách. U spokojenosti s penězi je zase specifická skupina, která hodnotila svou finanční situaci jako bídnou, kdy oproti ostatním je u nich rizikovitost při braní si nebankovních půjček vyšší při volbě nižších hodnot, a naopak nižší ve vyšších hodnotách. Oproti ostatním respondentům tedy nevnímají rizikovitost nebankovních půjček v takové vysoké míře. A dále skupina, která hodnotila svou finanční situaci jako ideální ve všech případech volila krajní (nejvyšší) možnosti vnímání nebankovního rizika. U percepce rizika více půjček jsem žádný statisticky významný vztah neidentifikovala. Poté, co jsem ale percepce rizika více půjček transformovala ještě jiným způsobem a sloučila jsem prvních pět kategorií (1-5) a poslední dvě (6-7), projevila se souvislost s věkem a došlo k téměř stejným zjištěním jako při souvislosti percepce rizika bankovní půjčky a věku. Z důvodu transformací jsou ale tyto výsledky limitované a příliš toho nedokazují.

Proměnné rodinný stav a kraj se pak stejně jako pohlaví nikde jako významný determinant percepce finančního rizika neprokázaly. V mé práci se mi sice povedlo potvrdit část mých hypotéz, kdy byly prokázány vztahy mezi některými proměnnými. Tyto vztahy však byly ve všech případech velmi slabé a část z nich se objevila až po provedené transformaci.

6 Závěr

Cílem mé práce bylo využít data z online panelu od výzkumné agentury Behavio Labs a zjistit tak, zda občané České republiky vnímají braní si bankovních či nebankovních půjček jako rizikové či nikoliv, jaké sociodemografické proměnné toto vnímání nejvíce ovlivňují a zda zkušenost s braním si různých typů půjček může také ovlivňovat percepci rizika při zadlužování. Při výběru proměnných jsem se inspirovala z již dostupných zahraničních studií a výzkumů, které odhalily spojitost s různými sociodemografickými proměnnými, a to jak v oblasti percepce rizika (například i environmentální či sociální rizika), tak i v percepci finančních rizik či toleranci rizika a averzi k riziku. Na základě závěrů o těchto proměnných jsem si pak mohla stanovit hypotézy a cíl práce. Při analýzách výsledků jsem pak pracovala nejen s daty od Behavio Labs, ale také s daty od Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) z šetření z let 2010 až 2019 z pravidelných každoročních výzkumů „Naše společnost“.

Už při prvním náhledu pak bylo z výsledků patrné, že občané České republiky vnímají obecně braní si půjček jako rizikové. Bankovní půjčky pak vnímají jako méně rizikové než půjčky nebankovní či více půjček najednou. U všech těchto třech závislých proměnných se jednalo o obecně vysokou percepci rizika, rozložení však bylo velice šikmé, a to především u nebankovních půjček a u více půjček najednou, kdy se většina respondentů uchylovala spíše k extrémní hodnotě „velké riziko“. Bylo proto velice obtížné sledovat efekty jednotlivých proměnných a v některých případech jsem se musela uchýlit i k transformacím proměnných do méně kategorií.

Nejsilnější vztah, který se mi v oblasti percepce rizika povedlo prokázat, byla souvislost mezi percepcí rizika bankovní půjčky a vzděláním. Byla zde naznačená slabá tendence toho, že lidé s vyšším vzděláním vnímají bankovní půjčky jako méně rizikové. Lidem s vyšším vzděláním a zároveň vyšší životní úrovní se daří splácet půjčky snadněji než lidem s nižší životní úrovní a nižším vzděláním. Což může být také příčina této tendence, kdy vysokoškolsky vzdělaní vnímají nižší riziko při braní si bankovní půjčky. Oproti lidem s nižším vzděláním má tato skupina častější zkušenosti s bankovními půjčkami (hlavně hypotéka a dále například kontokorent či kreditka od banky) a menší problémy s jejich splácením a možná právě z tohoto důvodu nevnímají braní si bankovních půjček jako tolik rizikové. Odhalila jsem také souvislost mezi percepcí rizika při braní si bankovní půjčky a příjmem, kdy lidé s vyšším příjmem od 30000 Kč+ méně často volili nejvyšší stupně rizikovosti oproti jednotlivcům s nižším příjmem. Lidé s vyšším příjmem si oproti ostatním příjmovým skupinám častěji brali kreditní kartu či kontokorent od banky, spotřebitelský úvěr a nebankovní půjčku. Po transformaci percepce rizika bankovní půjčky do tří kategorií se mi povedla prokázat také souvislost mezi touto proměnnou a věkem, ale jen na základě chí-kvadrátu. Jako specifická se projevila věková skupina 26-35 let, kdy oproti ostatním u nich rizikovost při braní si půjček stoupala při volbě prostředních hodnot, a naopak klesala v nejvyšších hodnotách. Tato věková skupina měla ze všech věkových skupin největší zkušenosti s hypotečním úvěrem a v mnoha případech si také brala spotřebitelský úvěr. Obecně si ale respondenti nejčastěji brali kontokorentní úvěr či kreditní kartu od banky (25 %) a spotřebitelský úvěr (22 %). Lidé mladšího věku se také, při otázce na obavy, které by jim znemožnili jejich půjčky splácet, častěji obávali toho, že by ztratili své dosavadní zaměstnání. Obava ze ztráty zaměstnání pak klesala se zvyšujícím se věkem a obava z nemoci či invalidity se oproti tomu s narůstajícím věkem zvyšovala. Občané České republiky se pak nejčastěji o svých finančních půjčkách baví s rodinou či partnerem, dále je sjednávání půjček v kamenných pobočkách oproti online půjčkám dle dvou třetin dotazovaných (61%) bezpečnější a sjednávání půjček online je pak dle téměř poloviny respondentů (44%) rizikové.

U vnímání rizika nebankovní půjčky, stejně jako u více půjček byl problém v tom, že při použití plné škály, z důvodu velice šikmého rozdělení, nebyly prokázány žádné vztahy. Po transformaci proměnných na dichotomii pak byla prokázána souvislost jen mezi percepcí rizika nebankovní půjčky a počtem dětí a dále se spokojeností s penězi. U počtu dětí byla specifická skupina se třemi dětmi, kdy oproti ostatním u nich rizikovost při braní si nebankovních půjček klesala při volbě nižších hodnot, a

naopak stoupala ve vyšších hodnotách. U spokojenosti s penězi byla zase specifická skupina, která hodnotila svou finanční situaci jako bídnu, kdy oproti ostatním u nich byla rizikovost při braní si nebankovních půjček vyšší při volbě nižších hodnot, a naopak nižší ve vyšších hodnotách. Mezi nezávislými proměnnými pohlaví, rodinný stav a kraj a závislými proměnnými týkající se percepce finančních rizik pak žádná souvislost ani vztah prokázány nebyly.

Z důvodu velice šikmého rozdělení se mi nikde nepovedlo prokázat relativně silný statisticky významný vztah, vztahy mezi proměnnými byly v mé práci velmi slabé, část z nich se projevila až po provedené transformaci a ve většině případů se ani žádné vztahy neprojevily. A i z tohoto důvodu by bylo proto vhodné provést výzkum například jiným způsobem, s jiným typem otázek či jinými proměnnými. Respondenti by například mohli být dotazováni na větší množství otázek, které by měřily percepci rizika zadlužování, rozdělení by pak nebylo tak šikmé, proměnné by měly větší variabilitu a došlo by k jiným výsledkům. Další výzkum by se mohl věnovat například i tomu, zda se percepce rizika liší na základě finanční gramotnosti. Ta se v některých zahraničních studiích objevovala jako významný determinant přijímání i vnímání rizik (Bannier a Neubert, 2016 či Aren a Zengin, 2016) a mohlo by tomu být stejně i v České republice, kde finanční gramotnost velice závisí na vzdělání. V mé práci už bohužel nebyl prostor na měření finanční gramotnosti, mohla by to být ale inspirace pro další výzkumy.

Seznam použité literatury

Allgood, S., & Walstad, W. B. (2016). THE EFFECTS OF PERCEIVED AND ACTUAL FINANCIAL LITERACY ON FINANCIAL BEHAVIORS: PERCEIVED AND FINANCIAL LITERACY. *Economic Inquiry*, 54(1), 675–697. <https://doi.org/10.1111/ecin.12255>

Anbar, A., & Eker, M. (2010). AN EMPIRICAL INVESTIGATION FOR DETERMINING OF THE RELATION BETWEEN PERSONAL FINANCIAL RISK TOLERANCE AND DEMOGRAPHIC CHARACTERISTIC. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(2), 503–522.

Aren, S., & Zengin, A. N. (2016). Influence of Financial Literacy and Risk Perception on Choice of Investment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 235, 656–663. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.11.047>

Bankovní institut. (2006). *Bankovnictví*. Bankovní Institut vysoká škola.

Bannier, C. E., & Neubert, M. (2016). Gender differences in financial risk taking: The role of financial literacy and risk tolerance. *Economics Letters*, 145, 130–135. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2016.05.033>

Bernasek, A., & Shwiff, S. (2001). Gender, Risk, and Retirement. *Journal of Economic Issues*, 35(2), 345–356. <https://doi.org/10.1080/00213624.2001.11506368>

Breakwell, D. G. M. (2015). Risk: Social Psychological Perspectives. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (s. 711–716). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.24038-5>

Bureš, M. (b.r.). *Nezadluženější státy světa*. Získáno 19. únor 2020, z <https://www.finance.cz/494822-nejzadluzenejsi-staty-sveta/>

Byrnes, J. P., Miller, D. C., & Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125(3), 367–383. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.3.367>

Centrum politických analýz. (b.r.). *Formy pomoci předluženým občanům—Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit* (Roč. 2007). Centrum politických analýz.

Česká bankovní asociace. (2019a). *Nakupování Čechů na úvěr 2019*. <https://cbaonline.cz7>

Česká bankovní asociace. (2019b). *Češi a hypotéky 2019*. <https://cbaonline.cz>

Česká bankovní asociace. (2019c). *Finanční gramotnost Čechů 2019*. <https://cbaonline.cz>

ČTK. (2016). Průzkum: Rychlou půjčkou si před výplatou pomáhá každý třetí Čech. E15.cz. <https://www.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/pruzkum-rychlou-pujckou-si-pred-vyplatou-pomaha-kazdy-treti-cech-1301213>

Douglas, M. (1994). *Risk and blame: Essays in cultural theory*. Routledge.

Dům financí.cz. (2017). *5 rozdílů mezi bankovní a nebankovní půjčkou*. <https://dumfinanci.cz/clanky/komercni-sdeleni/2616-5-rozdilu-mezi-bankovni-nebankovni-pujckou/>

Dwyer, P. D., Gilkeson, J. H., & List, J. A. (2002). Gender differences in revealed risk taking: Evidence from mutual fund investors. *Economics Letters*, 76(2), 151–158. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(02\)00045-9](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(02)00045-9)

Finparáda. (2017). *Jaké jsou rozdíly mezi bankovní a nebankovní půjčkou?* <https://finparada.cz/4566-Jake-jsou-rozdily-mezi-bankovni-a-nebankovni-pujckou.aspx>

Finucane, M. L., Slovic, P., Mertz, C. K., Flynn, J., & Satterfield, T. A. (2000). Gender, race, and perceived risk: The „white male” effect. *Health, Risk & Society*, 2(2), 159–172. <https://doi.org/10.1080/713670162>

Fischhoff, B., Slovic, P., Lichtenstein, S., Read, S., & Combs, B. (1978). How safe is safe enough? A psychometric study of attitudes towards technological risks and benefits. *Policy Sciences*, 9(2), 127–152. <https://doi.org/10.1007/BF00143739>

Fitzimmons, C. (2017). *Risks of Bank Loans*. Bizfluent. <https://bizfluent.com/about-5233385-risks-bank-loans.html>

Flynn, J., Slovic, P., & Mertz, C. K. (1994). Gender, Race, and Perception of Environmental Health Risks. *Risk Analysis*, 14(6), 1101–1108. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1994.tb00082.x>

Grable, J. E. (2000). Financial Risk Tolerance and Additional Factors That Affect Risk Taking in Everyday Money Matters. *Journal of Business and Psychology*, 14(4), 625–630. <https://doi.org/10.1023/A:1022994314982>

Hallahan, T. A., Faff, R. W., & McKenzie, M. D. (2004). *An empirical investigation of personal financial risk tolerance*.

Hallahan, T., Faff, R., & McKenzie, M. (2003). An exploratory investigation of the relation between risk tolerance scores and demographic characteristics. *Journal of Multinational Financial Management*, 13(4–5), 483–502. [https://doi.org/10.1016/S1042-444X\(03\)00022-7](https://doi.org/10.1016/S1042-444X(03)00022-7)

Harris, C. R., & Jenkins, M. (2006). Gender Differences in Risk Assessment: Why do Women Take Fewer Risks than Men? *Judgment and Decision Making*, 1(1), 16.

Charness, G., & Gneezy, U. (2012). Strong Evidence for Gender Differences in Risk Taking. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83(1), 50–58. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.06.007>

Janda, J. (2013). *Jak žít šťastně na dluh*. Grada.

Jianakoplos, N. A., & Bernasek, A. (1998). ARE WOMEN MORE RISK AVERSE? *Economic Inquiry*, 36(4), 620–630. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1998.tb01740.x>

Jianakoplos, N. A., & Bernasek, A. (2006). Financial Risk Taking by Age and Birth Cohort. *Southern Economic Journal*, 72(4), 981. <https://doi.org/10.2307/20111864>

Joffe, H. (2003). Risk: From perception to social representation. *British Journal of Social Psychology*, 42(1), 55–73. <https://doi.org/10.1348/014466603763276126>

Kdo jsme—Centrum pro výzkum veřejného mínění. (b.r.). Získáno 25. únor 2020, z <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/cvvm/kdo-jsme>

Kyselá, E. (2015). Teorie vnímání rizik: Od psychologie k sociologii mezi daným a konstrukcí. *AUC PHILOSOPHICA ET HISTORICA*, 2013(2), 35–57. <https://doi.org/10.14712/24647055.2014.2>

Liška, P., Elek, Š., & Marek, K. (Ed.). (2014). *Bankovní obchody* (Vydání první). Wolters Kluwer.

MONETA Money Bank. (b.r.). *Co je úrok*. MONETA Money Bank. Získáno 31. březen 2020, z <https://www.moneta.cz/detail-pojmu>

Moreschi, R. W. (2005). An Analysis Of The Ability Of Individuals To Predict Their Own Risk Tolerance. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 3(2). <https://doi.org/10.19030/jber.v3i2.2744>

Národní strategie finančního vzdělávání. (2010). Ministerstvo financí. <http://www.msmt.cz/file/31443/>

Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. (2019). Ministerstvo financí. https://www.komora.cz/files/uploads/2019/11/ma_ALBSBJBMDU8I.pdf

Oddíl 6 – Zápůjčka: Občanský zákoník – 89/2012 Sb. | Zákony.centrum.cz. (2014). <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/cast-4-hlava-2-dil-2-oddil-6>

Podnikatel.cz. (2019). *Jaký je rozdíl mezi bankovní a nebankovní půjčkou?* <https://www.podnikatel.cz/pr-clanky/jaky-je-rozdil-mezi-bankovni-a-nebankovni-pujckou/>

Předkládací zpráva k materiálu Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. (2019). Ministerstvo financí.

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280–285. <https://doi.org/10.1126/science.3563507>

Slovic, Paul. (1999). Trust, Emotion, Sex, Politics, and Science: Surveying the Risk-Assessment Battlefield. *Risk Analysis*, 19(4), 689–701. <https://doi.org/10.1023/A:1007041821623>

Slovic, Paul. (2016). The Perception of Risk. In R. J. Sternberg, S. T. Fiske, & D. J. Foss (Ed.), *Scientists Making a Difference* (s. 179–182). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422250.040>

Starr, C. (1969). Social Benefit versus Technological Risk. *Science*, 165(3899), 1232–1238. JSTOR.

Sung, J., & Hanna, S. (1996). Factors Related to Risk Tolerance. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 7, 11–19.

Syrový, P., & Tyl, T. (2014). *Osobní finance: Řízení financí pro každého*. Grada.

Tomáš Nidetzký: *Nebankovní poskytovatelé úvěrů musí mít nově licenci—Česká národní banka*. (2017). https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/vlog-cnb/Tomas-Nidetzky-Nebankovni-poskytovatele-uveru-musi-mit-nove-licenci

Tuček, M. (2018). *Názory občanů na přijatelnost půjček – leden 2018—Centrum pro výzkum veřejného mínění*. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/ekonomicke-ostatni/4532-nazory-obcanu-na-prijatelnost-pujcek-leden-2018>

Tuček, M. (2019a). *Na co si lidé půjčili, co v současnosti splácejí a jak snadno – leden 2019*—Centrum pro výzkum veřejného mínění. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/ekonomicke-ostatni/4837-na-co-lide-pujcili-co-v-soucasnosti-splaceji-a-jak-snadno-leden-2019>

Tuček, M. (2019b). *Názor na zadlužení obyvatel a státu – leden 2019*—Centrum pro výzkum veřejného mínění. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/ekonomicke-ostatni/4835-nazor-na-zadluzeni-obyvatel-a-statu-leden-2019>

Vlachý, J. (2006). *Řízení finančních rizik*. Vysoká škola finanční a správní.

Wang, H., & Hanna, S. D. (1998). *Does Risk Tolerance Decrease with Age?* (SSRN Scholarly Paper ID 95489). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=95489>

Weber, E. U., Blais, A.-R., & Betz, N. E. (2002). A domain-specific risk-attitude scale: Measuring risk perceptions and risk behaviors. *Journal of Behavioral Decision Making*, 15(4), 263–290. <https://doi.org/10.1002/bdm.414>

Zilvar, T. (b.r.). *Maximální podpora v nezaměstnanosti se zvyšuje na více jak 21 tisíc*. Měšec.cz. Získáno 22. únor 2020, z <https://www.mesec.cz/clanky/maximalni-podpora-v-nezamestnanosti-se-zvysuje-na-vice-jak-21-tisic/>

Seznam použitých dat

Behavio Labs. (2020). *Finanční rizika* [Datový soubor]. Nepublikovaná hrubá data.

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2010). *Naše společnost 2010–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2011). *Naše společnost 2011–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2012). *Naše společnost 2012–únor* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2013). *Naše společnost 2013–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2014). *Naše společnost 2014–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2016). *Naše společnost 2016–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2017). *Naše společnost 2017–březen* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2018). *Naše společnost 2018–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2019). *Naše společnost 2019–leden* [Datový soubor]. Dostupné z: <https://archiv.soc.cas.cz/> [16.4.2020]

